

کتابچه تفصیل و حالات دارالایمان قم

میرزا غلامحسین خان افضل الملك

میرزا غلامحسین خان فرزند مهدی خان مستوفی دیوان زندگی ، ادیب ،
المعی ، افضل الملك - زاده ۲۵ محرم ۱۲۷۹ و در گذشته ۱۳۴۸ ق (۱) -
از نویسندگان و منشیان دربار قاجار که کتابهایی چند نگاشته و در دوره ناصری
و مقبری مناصبی گوناگون یافته است . او در صفر سال ۱۳۰۴ در ملازمت علی
نقی میرزا عین الملك امیر تومان حکمران قم و ساوه و زرند به قم آمده و تا هفده ماه
در این شهر توقف داشت و در این مدت «از روی کتابچه جمع و استفسار از
بعضی آگاهان و رفتن به بلوک گردشی و دیدن امکنه» آگاهی هایی فراهم آورد
که سپس در تنگوزئیل ۱۳۰۵ به صورت رساله ای مدون ساخت و برای «استفاده
در یکی از کتابهای جغرافیا» تقدیم حضور جناب اجل اکرم اعتماد السلطنه وزیر
علوم و دارالتالیف همایونی داشت . او پس از این به سال ۱۳۱۰ همین یادداشت
هارا با اضافاتی سودمند به نام «سفرنامه قم» تدوین نمود که نسخه آن به شماره
۶۹۷ فهرست در کتابخانه مجلس شورای ملی - تهران هست و انتشارات و جید
آندا بر اساس همین نسخه با اصلاحات و تصحیحات نگارنده این سطور در دست
چاپ دارد .

رساله ای که اکنون می بینیم همان نسخه ای است که میرزا غلامحسین خان

- ۱- گزارش زندگی و فهرست نگارش های او در «کتاب شناسی آثار مربوط
به قم» (ص ۱۱۹ - ۱۲۴) آمده است .

برای دارالتألیف همایونی فراهم آورده و در آن آگاهی‌هایی مفید و دقیق به‌خصوص در باب مزارع و روستاها و بلوکات و توابع قم از کتابچه دیوانی این شهر به‌صورت فشرده و کوتاه نقل نموده. و از این رو از آثار خوب و مختصر مفیدی است که در باره این شهر از دوره ناصری به‌دست داریم. چاپ رساله بر اساس نسخه اصل آن که به‌شماره ۵۵۱۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگاهداری می‌شود انجام پذیرفت (۱).

م . ط

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرکز مطالعات و تحقیقات اجتماعی

۱ - رقم‌های این نسخه همه به‌سیاق است که به‌حروف برگردانده شد. در برخی موارد جدایی‌هایی میان رقم‌های این نسخه و سفرنامه قم او بود در این گونه جاها رقمی که به‌قرائن درست‌تر می‌نمود گذارده شد که تقریباً همه‌جا موافق ضبط این رساله است.

کتابچه تفصیل و حالات دارالایمان قم^۱

از قرار کتب شهر قم در قدیم الایام محل جمع شدن آبهای رودخانه اناربار (۲) بوده و در اطراف آن چراگاه ربه وحشم سلاطین پیشدادیان بوده تا در عهد سلطنت کیخسرو کیانی که به عزم رزم افراسیاب حرکت کرد چون اراضی قم را دید اظهار نمود که اگر این زمین را فرجه‌ای پیدا شود که از آب خارج گردد محل کشت و زرع می خواهد شد. بنا به فرمایش پادشاه ایران بیژن بن گیو پسر گودرز همت بر آبادی آنجا گماشته، زمین بایری که فاصله میان قم و قمرود بود شکافته، فرجه‌ای از برای آب پیدا شده این محل شهر و مزارع خشک گشت. به حکم پادشاهی چهل نفر از رؤسای لشکر چهل قلعه در اراضی قم بنا نموده و چهل نهر از رودخانه برداشته، چهل مزرعه مهیا کردند و به این واسطه مشهور به چهل حصاران شد و الان اکثر مزارع قم به همان اسم فرس قدیم مشهورند و در بعضی قلعه‌ها آثار آن پیداست.

در ظهور دولت اسلام اهل آنجا جزیه قبول نموده بودند. تا در خلافت عبدالملک مروان که حجاج بن یوسف ثقفی امیر عراقین شد عبدالرحمن بن محمد

۱- این کتابچه در تنگوزئیل هزار و سیصد و پنچ به این ترتیب شد لیکن عدد نفوس آنجا از روی ثبت‌خانه شماری سنه هزار و دوویست و نود و شش می باشد که حالا جمعیت و تعداد نفوس حالیه بیشتر از این است و ممیزی میرزا حبیب الله در سنه هزار و دوویست [و نود] و سه واقع شده است که این مالیات را بسته.

۲- رودخانه اناربار از این جهت گویند که طغیان آب و سیل رودخانه وقتی می شود که گل انار در قم پیدا می شود. در این فصل کوه‌های لرستان برفهایش آب می شود و در این رودخانه سیلی می آید که خرابی می آورد.

بن اشعث کندی را امیرجیش نموده ، شصت هزار سوار به او داده اورا به تسخیر ولایات کابل و قندهار فرستاد . بهسی از اسباب که در معجم البلدان ثبت است عبدالرحمن مخالفت کرده ، چند جنگهای صعب در میان آنها اتفاق افتاد و در همه جنگها نسیم فیروزی و فتح به پرچم علم عبدالرحمن می وزید تا آن که جنگی در خوزستان میان عبدالرحمن و حجاج اتفاق افتاده و در این جنگ شکست فاحش به عبدالرحمن خورده به طریقی که نه خود و نه همراهان قدرت مقاومت نداشته متفرق شدند .

از آن جمله قبیله اشعری بودند که بزرگ آنها اولاد اشعر : سعد و عبدالله و احوص بودند . از عراق عرب روگردان شده در حوالی قم سکنی گرفتند و به مرور دهور به اندک روزگاری بر مجوسیان چهل حصاران قم مسلط شده ، بنای شهر قم را در سنه هشتاد و یک هجریه گذاشتند و در حقوق دیوانی تابع و جزو جمع اصفهان [بودند] .

به واسطه این که اعراب اشعری شیعی مذهب بودند و اکثر حکام که از جانب خلفای بنی امیه و بنی عباس به اصفهان می آمدند سنی مذهب بودند و اهل اصفهان با آنها در مذهب اتفاق داشتند همیشه اهل اصفهان با اهل قم در عناد و لجاج بودند و کار به نزاع و جدال کشیده ، چند دفعه به حکم خلفای جور رؤسای اهل قم را قتل نمودند تا در عهد دولت هارون الرشید حکام اصفهان از مجاورت قم به تنگ آمده قم و نواحی آن را از جزو جمع اصفهان خارج کرده ولایت علی حده قرار دادند . و مالیاتی موافق ممیزی بر آنها وارد آمده ، در آن ممیزی تفرش و فراهان و دیار اسحاق که الان خلیج قم [است] با کاشان با حدود ری و اصفهان و همدان داخل قم بود .

بعد از تسلط و تغلب تاتار و مغول در بلاد ایران که همه ولایات خراب شده در عهد خانیت غازان خان از سلاطین مغول ممیزی جدید در آنجا شده - چنانچه در کتاب و صاف مسطور و مشروح است - مالیاتی به اندازه استعداد برقم و بلوکات وارد آورده . آن ممیزی برقرار بود تا فتنه افغان که در اواخر دولت

صفویه اتفاق افتاد اکثر بلدان و قنوت خراب و مسلوب المنفعه [شد]. تا آن که پس از سلطنت طائفة زندیه دیهیم ملکت و شهریاری به سلسله قاجاریه قرار گرفت، در عهد دولت خاقان خلدآشبان فتحعلی شاه قاجار میرزا بابای آشتیانی ممیزی و جمع جدیدی در قم و بلوکات بسته، در آن ممیزی به بلده و بلوکات دوازده هزار تومان نقد و چهار هزار خروار جنس وارد آورده بود. تا به مرور ایام حکام و مباشرین هر سالی اضافه از بابت منافع حکومتی برای خودشان گرفتند و بعد از اطلاع امنای دولت آن اضافه تفاوت عمل را جزو جمع نموده، باز دوباره حکام چیزی برای خود منظور کرده بر رعایا افزودند تا در این اوقات دوازده هزار تومان به بیست و پنج هزار تومان معمول شد.

تا در این سنوات و این دولت جاوید مدت ناصری به واسطه قحط و غلای چهار ساله اکثر دهات و مزارع خراب شده، حکم جهان مطاع بر ممیزی جدید شد. مقرب الخاقان میرزا حبیب الله گرکانی برادر معتمد السلطان حاجی میرزا نصرالله مستوفی اول دیوان مأمور به ممیزی جدید شد. در بلده و بلوکات تعدیل کرده، از مزارع و بلوکات قدری کاسته بیشتر بر جمع مباشرین و مستغلات شهر افزود که الان [دوازده] سال است آن ممیزی معمول است.

*

صاحب معجم البلدان می نویسد چون طایفه اشعری به اینجا آمدند همت بر آبادی گماشتند و هفت قریه بنا کردند تمام آنرا به اسم «کمندان» که بزرگ ترین قرا و قلعهجات بود نامیدند، حروف زائده را در تعریب کمندان ساقط کرده و کاف را بدل به قاف نموده میم را مشد ساختند و آنجا را «قم» نامیدند.

*

هوای قم میل به گرمی دارد چنانچه حصاد در اول جوزا می شود و تفصیل نفوس اهالی قم از قراری که درین دولت قبل از گرانی پانزده سال پیش خانه شماری شد سه هزار و هفت صد و پنجاه خانه در خود بلد بود و کتون حتماً از پنج هزار خانه بیشتر است و عدد نفوس اهالی قم قبل از گرانی از اهل شهر

یست و چهار هزار نفر و اهالی دهات و ایلات یست و پنج هزار و هفت صد بودند و در ایام گرانی به قلد ششصد خانه خالی از سکنه شده و از قرار تخمین ثلث جمعیت خانه‌های صاحب‌دار هم تلف شده‌اند. ولی الحمد لله در این چند سال توالد و تناسل زیاد می‌شود. و احوال مزارع و دهات معروض خواهد شد و کونون [باید] به ذکر بلده و مزارع حومه پرداخت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

[بلده]

بلده دارالایمان قم از اقلیم چهارم است. هوای آنجا میل به گرمی دارد چنانچه جو آنجا اول جوزا به دست می آید و گندم در هفتاد بهار موجود است. حاصل کلی آنجا گندم و جو و باقلا است. صیفی کاری جوزق و کرچک و خربزه و هندوانه و خیار است و آب مزروعی حومه و نزدیک های شهر از رودخانه انار بار است که از طرف کمره و گلپایگان می آید.

در سابق میوه باغات به غیر انار و انجیر چیز دیگری نبوده به جهت این که در کنار رودخانه از نیمه رتاسه فرسخی قم انهار و مزارع جدید بسیار احداث کرده بودند و در تابستان و هنگام تنگی آب، آب شهر قم به کلی قطع می شده این واسطه باغات و مزارع بی بها و بی قیمت بود که از عهده مسالیت دیوانی بر نمی آمدند.

تا آن که رعایای قم به دربار معدلت مدار عارض شده، موافق فرمان همایونی قرار شد که آب رودخانه وقت تنگی آب شش روزه مزارع و باغات قم برود و پنج روز مزارع جدید کنار رودخانه ببرند. به واسطه این حکم باغات قم آباد شده و میوه بهاری از قبیل گوجه و قیسی و سیب و زرد آلو و به دارد عملجات زراعت و باغات حومه شهر همه از سکنه شهرند.

اما قنوت حومه دارالایمان قم به غیر قنات سراج و شمس آباد خالصه کلا در دولت خاقان مغفور و این دولت ابد مدت جاری شده. همه قنات ها مخروبه بود که از فتنه افغان و محمود غلیجائی خراب شده بود، در این دولت آباد شده. و در فتنه در قنوت جدید النسق در این دولت ممیزی شدیکی در وزارت مرحوم

میرزاتقی خان فراهانی، میرزا زین العابدین تبریزی به حکم دیوان جمع بدقنات جدیدالنسق بست. دفعه دوم درمیزی مقرب الخاقان میرزا حبیب الله گسراکائی حک و اصلاح آن مالیات شد. مزروعی و باغات قدیم النسق بناشد و در ممیزی جدید تعدیلی شد چنانچه در هر جا و محل به جای خود نموده می شود.

*

انهارقیم که از رودخانه آب بر می دارد و به مزارع و باغات قسم قسمت می شود. در وقت آبادی مجوسیان چهل نهر از رودخانه حفر نموده و به چهل قلعه خود می بردند و قسمت آنها به اصطلاح آن زمان «مستقه» بوده که بهر مستقه معیاری از آب گرفته بودند که آب رودخانه را پیمانه نموده. در این زمان معلوم نیست که میزان مستقه چه بوده و آنچه اصطلاح حالیه تقسیم آب رودخانه می باشد «خروار شمار» است.

در وقت ممیزی مرحوم میرزا آقا با بای آشتیانی قرارداد داده بود که از رودخانه هشتصد و بیست خروار آب بدون مالیات از برای شرب اهل شهر و بیوتات ولایت باشد و از برای موقوفات سرکار فیض آثار فاطمه بنت موسی بن جعفر علیها و علی آبائها السلام و سایر بقاع متبر که آبی به قدر کفاف که در طومار تقسیم آب رودخانه ثبت است ملاحظه نموده و باقی آب رودخانه را از قرار مالیات باغات تومانی پنج خروار آبداده و مزروعی را از قرار خرواری جنس مالیات شش خروار آبداده بود که تمام مأخذ قسمت آب رودخانه به بیست و دو هزار خروار قسمت می شد.

تا آن که شمس آباد خالصه که از قنات مشروب می شد خرابی در قنات آن پیدا شد. در عهد حکومت امین الدوله عبدالله خان اصفهانی که حاکم قم و مالک شمس آباد بود به حکم حکومتی هزار و هشتصد خروار آب از رودخانه جدا کرد که به شمس آباد ببرد و بعد از فتح آب قنات موقوف دارد. بعد از فتح آب قنات به حکم حکومتی آن آب را موقوف نکرده بود تا شمس آباد به خالصه قرار گرفت. آن هزار و هشتصد خروار هم معمول شد.

بعد به واسطه شاه آباد و کمال آباد و بعضی از علماء و اعیان شهر
 بر قسمت آب افزوده تا بهسی و یک هزار و پانصد خروار الان مأخذ قسمت
 شده که هر صد خروار آب را یک پرگار می گیرند به این تفصیل به آنها قسمت
 می شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مزروعی

مشروب از آب رودخانه قدیم النسق است. به هفتاد حصه (۱) مزارع آن قسمت می‌شود. ده نهر از رودخانه به جهت شرب مزارع و باغات قم جدا می‌شود. مالک آنها اهالی شهرند. سکنای رعایای آنها همه در شهر است. حاصل شتوی آنها گندم و جو و باقلا، و صیفی جوزق و کرچک و خربزه و هندوانه و کنجد و خیار است.

مزرعهٔ براوستان :

با «باء» يك نقطه و «راء» مهمله و الف و واو سین مهمله ساکنه و تاء منقوطة و الف و نون بروزن نگارستان، مشروب از نهر براوستان است که از رودخانهٔ انار بار جدا می‌شود. مالیات نقداً و جنساً مقاطعه دارد. موافق ثبت دفتر خانهٔ مبارکه از مزارع قدیم است و این اسم از اسامی فارس است. حصه‌های زراعت آنجا از قرار تقسیم چهارده حصه است.

محصولات - شتوی: جو و گندم، صیفی: جوزق، کرچک، خربزه، هندوانه.

بذر شتوی - ۳۹۰ خروار. بذر صیفی: ۴۰ خروار.

مالیات - نقد: ۲۸۰ تومان. جنس: ۴۰۰ خروار.

عمله‌جات - ۱۵۰ نفر.

مزرعهٔ شهرستان:

از مزارع قدیم است. مشروب از نهر شهرستان می‌شود که از رودخانه

۱- هر حصهٔ زراعت قم سه جفت گاو دارد و در هر حصه سی خروار الی

سی و پنج خروار باید بذر افشانند.

مشعب است. ۶ حصه .

محصولات- شتوی: جو و گندم. صیفی: جوزق، کرچک، هندوانه، خربزه.

بذر شتوی- ۲۴۰ خروار. بذر صیفی: ۲۴ خروار .

مالیات- نقد: ۱۸۰ تومان. جنس: ۲۶۷ خروار .

عملجات- ۶۰ نفر .

مزرعه محمدآباد :

مشروب از نهر شهرستان که از رودخانه جدا می شود . ملکی علمای بلد

است. دو حصه .

محصولات- شتوی: جو و گندم. صیفی: کرچک، جوزق، هندوانه، خربزه.

بذر (شتوی)- ۱۰۰ خروار. بذر (صیفی)- ۱۰ خروار .

مالیات- نقد: ۶۷ تومان. جنس: ۱۰۵ خروار .

عملجات- ۶۵ نفر .

مزرعه مهرویان :

(بروزن مهتریان) از مزارع قدیم. از نهر مهرویان مشروب می شود از

آب رودخانه. درحوالی شهر است، قلعه و سکنه ندارد. عملجات آن اهل شهر

می باشند. ملکی رعایاست و دو مزرعه دیگر جزو اوست که «قهبان» و «پیره مشهد»

نام دارد .

محصولات- شتوی : گندم و اغلب جواست . صیفی: خربزه، هندوانه ،

جوزق .

بذر- [شتوی]: ۶۰ خروار. بذر [صیفی]: ۶ خروار .

مالیات- نقد: ۶۰ تومان. جنس: ۸۳ خروار .

عملجات- برزگر و حصاد و سقاء و ناطور و .. : ۴۰ نفر .

مزرعه قرا به و دنک :

(بروزن قرا به و سمنک) از مزارع قدیم است. از نهر براوستان مشروب

می شود. ملکی رعایا. درحوالی شهر واقع است. قلعه و سکنه ندارد. عملجات

آن اهالی بلد می باشند .

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق و کرچک.

بذر شتوی و صیفی: ۵ خروار .

مالیات و عملجات - مالیات، نقد: ۳۱ تومان و ۶ هزار و ده شاهی، جنس:

۴۶ خروار .

عملجات: ۳۰ نفر .

مزرعه نجیم آباد :

از مزارع قدیم بوده. مشروب از قنات و رودخانه هردومی باشد. چندی

مخروبه بود در عهد شاه مرحوم دایر شد. درمیزی این دولت مالیات به او بسته شده. قلعه و سکنه ندارد. عملجات آن اهل شهرتند .

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق و کرچک.

بذر (شتوی): ۶ خروار. بذر (صیفی): ۱۲ خروار.

مالیات - نقد: ۳۲ تومان. جنس: ۳۵ خروار .

عملجات - ۳ نفر .

مزرعه صالح آباد :

در حوالی شهر واقع و از مزارع قدیم است. از رودخانه مشروب می شود.

قلعه و سکنه ندارد. ملکی رعایا است. عملجات آن اهالی بلد می باشند، از

نهر شهرستان منشعب می شود.

محصولات - گندم، جو، جوزق، کرچک، هندوانه و خربزه است . بذر

شتوی آن پنجاه خروار. بذر صیفی دو خروار .

مالیات - نقد: ۵۰ تومان. جنس: ۸۶ خروار .

عملجات - ۳ نفر .

مزرعه طبشقران :

اسم صحیح آن «طبشقران» است. از مزارع قدیم و مشروب از رودخانه

است. ملکی رعایا است. از نهر شهرستان نهر آن منشعب می شود. اراضی آن پشت

بارة شهر واقع است. قلعه ندارد. محصولات گندم و جو و جوزق و کسرجک و کنجد و خریزه و هندوانه است. بذر شتوی پنجاه خروار، بذری صیفی آن پنج خروار است. مالیات دیوانی آن بیست تومان نقد و سی خروار جو است. عملجات از برزگر و حصاد و سقاء و غیره سی نفر است.

مزرعة غزوان :

(بروزن یزدان) از مزارع قدیم. تیول مرحوم میرزا ابوالقاسم مجتهد قمی صاحب قوانین است که حال هم مالیات آن در عوض مستمری نوادگان آن مرحوم است. ملکی آن از ورثه است. در جنب مزرعة طبشقران واقع است. از نهر شهرستان مشروب می شود. قلعه و سکنه ندارد.

محصولات - گندم و جو و جوزق و کسرجک و کنجد و خریزه و هندوانه .

بذر شتوی: ۴۰ خروار، بذر صیفی: ۶ خروار .

مالیات - نقد: ۲۵ تومان و ۵ هزار. جنس: ۴۶ خروار و ۵۰ من.

عملجات - ۳۰ نفر .

مزرعة کرج :

(بروزن هزج) از مزارع قدیم معتبر قم است. ملکی علما و اعیان بلد است مالیات آن در عوض مستمری تیول است. در حوالی بلد واقع است. قلعه و سکنه ندارد. از رودخانه از نهر کرج مشروب می شود.

محصولات - شتوی: جو و گندم، صیفی: غالباً هندوانه و جوزق .

بذر شتوی: ۱۵۰ خروار. بذر صیفی: ۲۰ خروار .

مالیات و عملجات - مالیات، نقد: ۶۸ تومان. جنس: ۱۳۰ خروار .

عملجات: ۱۰۰ نفر .

مزرعة ارباب بیجه :

اسم قدیم آن سوای این اسم می باشد. از مزارع وقف مسجد حضرت امام حسن عسکری علیه السلام است. هندوانه خوب دارد. مشروب از نهر موسوم به کرج می شود. عملجات آن اهل بلد می باشند.

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: هندوانه خوب و سایر صیفی جات.

بذر شتوی: ۱۵ خروار. بذر صیفی: ۳ خروار و ۳ من .
عمله جات - ۱۰ نفر .

مالیات - نقد: ۴ تومان. جنس: ۶ خروار .

مزرعه جمکران (۱):

از مزارع معتبر قم است. در کنار مزارع قم طرف شرقی بلد در یک فرسخی واقع است. قلعه و سکنه دارد. اهالی آنجا زرنگ و باهتر می باشند اما به قدر کفایت زراعت آنجا نیستند، از شهر هم زارع و کارگر می برند. با آن که چهار صد خروار بذر آن می باشد به صاحبان آن چیزی عاید نمی شود و این به واسطه زیادتی ارباب و مالکین آنجا است. از آب رودخانه مشروب می شود. محصول شتوی آن جو و گندم است و صیفی جوزق و هندوانه و کرچک است .

بذر شتوی و صیفی: ۵۰۰ خروار .

مالیات - نقد: ۳۴۳ تومان. جنس: ۵۰۳ خروار .

عمله جات - ۳۰۰ نفر .

مزرعه زرقان:

اسم قدیم آن «ازدورقان» می باشد از کثرت استعمال «زرقان» شده است مشروب از رودخانه می باشد. قلعه مختصری دارد. هفت خانوار منزل دارند. از نهر براوستان آب بر می دارد .

محصولات جو و گندم و جوزق و کرچک و خریزه است .

بذر شتوی: ۲۵ خروار. بذر صیفی: ۵ خروار .

مالیات - نقد: ۲ تومان و ۶ هزار و ۸۰۰ شاهی. جنس: ۸ خروار .

عمله جات - ۷ خانوار .

مزرعه ابرستجان :

(بروزن بهمن نشان) از مزارع قدیم است. سابقاً قلعه و سکنه داشته ولی

حال قلعه آن خراب است. عمله جات آن اهالی بلدی باشند. از رودخانه مشروب

می‌شود. در دامنه کوه یزدان که در نیم فرسخی شهر است واقع است. نهر آن مشهور به نهر ابرستجان است. ملکی رعایاست جزئی خلاصه دارد. محصولات - گندم، جو، خربزه و جوزق.

بذر شتوی: ۳۰۰ خروار. بذر صیفی: ۵۰ خروار.

مالیات - نقد: ۳۰۰ تومان. جنس: ۴۳۰ خروار.

عملهجات - ۳۰۰ نفر.

مزرعه سواران:

از مزارع قدیم است. از نهر ابرستجان مشروب می‌شود. قلعه ندارد.

عملهجات آن از شهر است.

محصولات - جو و گندم، خربزه، هندوانه و جوزق.

بذر شتوی: ۳۵ خروار. بذر صیفی: ۵ خروار.

مالیات - نقد: ۳۰ تومان. جنس: ۴۲ خروار.

عملهجات - ۲۰ نفر.

مزرعه هندوستان:

از مزارع قدیمه است. ملکی رعایا. مشروب از رودخانه است. قلعه و سکنه

ندارد. در حوالی بلد واقع است. عملهجات آن اهالی بلدی باشند.

محصولات - شتوی: گندم و جو. صیفی: جوزق، خربزه، هندوانه، خیار.

بذر شتوی: ۱۲۰ خروار. بذر صیفی: ۱۵ خروار.

مالیات - نقد: ۱۰۶ تومان. جنس: ۱۳۵ خروار.

عملهجات - ۶۰ نفر.

مزرعه مزدیجان:

از مزارع قدیم و ملکی رعایاست. مشروب از رودخانه از نهر مزدیجان

است. قلعه و سکنه ندارد. در حوالی شهر واقع است. عملهجات آن اهل بلدند.

محصولات - شتوی: گندم و جو. صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق،

کرچک، خیار.

بذر (شتوی) : ۹۰ خروار : بذر (صیفی) : ۱۰ خروار .

مالیات - نقد : ۸۰ تومان . جنس : ۱۱۵ خروار .

عملهجات - ۵۰ نفر .

مزرعه خم آباد و جردکان :

از تیولات جناب آقا سید حسین متولی باشی است . در حوالی بلد واقع

است . از رودخانه مشروب می شود . عملة آن اهل شهر است .

محصولات - شتوی : گندم ، جو . صیفی : هندوانه ، جوزق .

بذر شتوی : ۴۰ خروار . بذر صیفی : ۳ خروار .

مالیات - نقد : ۲۸ تومان . جنس : ۴۶ خروار .

عملهجات - ۲۰ نفر .

مزرعه فردوس :

در کنار رودخانه واقع است و باغات زیاد در آنجا بنیاد شده ، در جزو

باغات ثبت می شود . از نهر فردوس مشروب می شوند .

مزرعه جنت کاوسر :

از مزارع قدیم است . اسم اول آن خم آباد است حال به این اسم مشهور

است . بسیار نزدیک است . از نهر مزدیجان مشروب می شود . عملة آن اهل

شهر است .

محصولات - مثل سایر مزارع .

مالیات - نقد : ۵ تومان . جنس : ۷۶ خروار .

عملهجات - ۳۰ نفر .

مزرعه کمیدان :

در جنب بلد واقع و از مزارع قدیم است . بسیار معتبر ، ملکی رعایا ،

مشروب از رودخانه ، عملة آن اهالی بلد می باشند . از نهر کمیدان آب می برد .

محصولات - شتوی : گندم و جواست . صیفی : خربزه ، جوزق ، خیار .

بذر - شتوی : ۱۲۰ خروار . صیفی : ۱۰ خروار .

مالیات - نقد : ۷۸ تومان . جنس : ۱۱۰ خروار .
 عملجات - ۵۰ نفر .

مزرعه جمر و سعد آباد :

از مزارع قدیم و از نهر کمیدان از رودخانه مشروب می شود . در زیر بلد واقع است .

محصولات - شتوی : جو و گندم بسیار خوب . صیفی : جوزق بسیار خوب .

بذر - شتوی : ۹۰ خروار . صیفی : ۱۰ خروار .

مالیات - نقد : ۶۷ تومان . جنس : ۹۶ خروار .

عملجات - ۴۰ نفر .

مزرعه مسکران :

از مزارع قدیم . در طرف علیای بلد در دامنه کوه واقع است . در سابق قلعه معتبری داشته حال مخروبه است . عمده آن ساکن (۱) شهر می باشند و تاشهر بک فرسنگ است .

محصولات - شتوی : جو ، گندم . صیفی : هندوانه ، جوزق .

بذر - شتوی : ۳۰ خروار . صیفی : ۴ خروار .

مالیات - از بابت ملکی سوای موقوفه : ۱۴ تومان .

عملجات - ۲۵ نفر .

مزارع کوچک :

چون بعضی مزارع کوچک بود که قابل تجزیه و شرح جداگانه نبود اسامی کلیه آبادی آنها نوشته می شود که از قلم نیافتد :

مزرعه شریفه بیگم - ۲۰ تومان .

مزرعه عنایت بیگ - ۱۰ تومان و ۶ هزار .

مزرعه علی آباد - ۱۴ تومان .

مزرعه بیست خروار - ۵ - نقد : ۱۳ تومان . جنس : ۱۹ خروار .

- مزرعه نصح آباد - نقد : ۵۷ تومان . جنس : ۸ خروار و ۵۰ من .
 مزرعه جفته - نقد : ۵۶ تومان . جنس : ۸ خروار .
 مزرعه جمالیه - نقد : ۶ هزار و ده شاهی . جنس : ۱ خروار .
 مزرعه اراضی رودخانه صفی آباد - نقد : ۱ تومان و ۸ هزار .
 جنس : ۳ خروار و ۵۰ من .
 مزرعه محل باغ منده - ۱۷ تومان و یک قران .
 مزرعه اسدالله - ۸ تومان و ۵ هزار .
 مزرعه کهنه ویلمق - در علیای بلده واقع در خارج دروازه قلعه .
 مالیات ندارد .
 محصولات این چند مزرعه - شتوی : جو و گندم . صیفی : خیار، جوزق .
 بذر - شتوی : ۱۰۰ خروار . صیفی : ۱۰ خروار . مالیات علی التخمین - نقد :
 ۱۰۰ تومان . جنس : ۵۰ خروار . عملجات - ۱۰۰ نفر .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

باغات

باغات بلدة قم تمامی از آب رودخانه مشروب می شود . در قدیم سوای اشجار انار وانجیر چیز دیگر نداشت ولی حال اغلب میوهجات یافت می شود مگر این که به واسطه گرمی هوا دوام آنها کم می باشد و عملهجات باغات هم در بلد ساکنند .

باغات قم بعضی در داخل حصار واقع است و برخی در خارج . در این سنوات آقا میرزا حبیب الله ممیز هر یک راز قدیم وجدید مالیات بسته است .

باغات (۱) طرف دروازه معصومه

که آبادترین باغات قم می باشد :

باغ آقا حسین - در طرف راه عراق در بالای باغات واقع است . سابق خیلی آباد بوده ولی حال آباد نیست . مقدار آن از قرار حساب جریب (۲) ۴۰ جریب .

باغ عباسقلی بیگ - در اسفل باغ اول واقع است . از همه نوع اشجار دارد . ۵۰ جریب .

باغ بالای مرحوم حاجی اصغر خان که حاجی عبگر می گویند و در اسفل باغ عباسقلی بیگ واقع است . خود حاجی اصغر خان او را آباد نموده . از همه نوع میوه دارد خصوصاً میوه بهاری . ۸۰ جریب

باغ دراز - چون طول آن زیاد است به این اسم مشهور است . آلوسبیه

۱- [اصل : باغ] .

۲- هر جریبی ده من بذرافشان است .

اوراز شهرت خوبی بهتر از گوجه خریدار می باشند . ۶۵ جریب .

باغ وزیر - کنون خیلی آباد است . ۴۰ جریب .

باغ قاسم دباغ - که حال دو قطعه شده است . در جنب باغ حاجی اصغر

خان است . ۹۰ جریب .

باغ حماط (۱) - از باغات قدیم ، جنب باغ دراز است . ۲۵ جریب

آن خیلی آباد است . ۶۰ جریب .

باغ شاهزاده - که مرحوم حاجی سید جواد مجتهد آنرا آباد نموده

است . ۹۰ جریب .

باغ نیم حصه جناب متولی باشی - نزدیک به شهر و خیلی آباد است .

۴۰ جریب .

باغ هارون آباد - که آبادی متوسطی دارد . ۴۰ جریب .

باغ دودانگه - معروف به باغ پایین حاجی اصغر خان که آن مرحوم

آنجا را آباد نموده . نزدیک شهر است . ۸۰ جریب .

باغ مهندسیه - که تازه از طرف دولت احداث شده و مهمان خانه

دولتی است .

باغ حاج ابراهیم - که جز دیوار اشجاری ندارد و چون حاجی

ابراهیم تاجر بود آن را کاروانسرا قرار داد لیکن به باغ معروف است .

باغ باجک - ملکی جناب متولی است که آنجا را آباد نموده . داخل

در حصار است . ۳۰ جریب .

باغ پنبه - دو ثلث آن بیوتات مردم شده است . ثلث دیگر دو قطعه

باغ آباد است . ۴۰ جریب .

باغ فخر آباد - ملکی متولی است و داخل در شهر است که آباد شده .

۶۰ جریب .

باغ ورثه حاجی میرزا محمد علی - جنب باغات متولی است .

۱- حماط در ثبت دفتر است . عماد هم می گویند .

چندان آبادی ندارد. ۳۰ جریب .

باغ حاجی علی خان - در جنب باغ حاجی میرزا محمد علی است
است که چندان آبادی ندارد. ۲۵ جریب .

باغ شمس آباد - تبول مرحوم میرزا صاحب قوانین است. ۳۰ جریب.
باغ گاو چاه - از باغات قدیم است. آبادی متوسطی دارد. ۲۵ جریب.
باغ نوسرو کاج - در میان شهر است. از باغات قدیم است. از عمارت
آن معلوم می شود که مسکن یکی از اعیان بوده ولی حال چندان آبادی ندارد .
۲۵ جریب .

باغ سلاخ خانه - در طرف دروازه ری واقع است. سه قطعه می باشد،
یک قطعه آن ملکی مرحوم حاجی محمد رضا یک است که آباد است، دو قطعه
دیگر اناری دارد. ۱۲۰ جریب .

باغات طرف دروازه قلعه و دروازه کاشان

که از بابت خارج و داخل از قدیم و جدید موافق معیزی مالیات دارد (۱):
باغ صاحب آباد - جدید است. در عهد شاه مرحوم میرزا علی رضای
مجتهد آنرا آباد نموده است. ۱۰۰ جریب .

باغ حیدری - از باغات قدیم، در خارج دروازه کاشان است. چندان
آبادی ندارد. ۴۰ جریب .

باغ زیدان - از باغات موقوفه مزرعه ای هم به این اسم دارد. ۸ جریب.
باغ محب - از قدیم و در طرف دروازه کاشان واقع است. ۵۰ جریب.
باغ گریاسی - از باغات قدیم است. متولی آن را خریده . نهایت
خوبی را دارد. ۵۰ جریب .

باغ خواجه جعفر - از قدیم است که حال چند قطعه شده و آباد است.
۵۰ جریب .

۱- لیکن [مقدار] آن تا کنون زیاد شده .

باغ گنبد سبز - از باغات قدیم و قبور مشایخ اشعری در این باغ است. [نزدیک] مزار علی بن جعفر است. ۳۰ جریب .

باغ شاه مراد - در جنب باغ گنبد سبز است و پهلوی آن باغ شیخ محمد حسن است. ۸ جریب .

باغ پشم - از باغات قدیم. در طرف دروازه کاشان واقع است. ۲۵ جریب .

باغ قاسم - از باغات قدیم. طرف دروازه کاشان واقع است. ۵۰ جریب .

باغ ارغوان - مشهور به باغچه علی آبادی. در جنب باره شهر واقع است. ۲۵ جریب .

باغ دراز آقا ابوالقاسم - در جنب باغ ارغوان پشت باره شهر است. ۳۰ جریب .

باغ سلطانم - از باغات قدیم. داخل در حصار است. ۱۱۰ جریب .

باغ قلعه مشرف - از باغات قدیم. جنب دروازه قلعه است. ۱۰۰ جریب .

باغ قلعه میرزا جان - از باغات قدیم. داخل حصار شهر است. ۷۰ جریب .

باغ قلعه حاجی میر علی نقی - از باغات قدیم. جنب باغ میرزا جان است. ۵۰ جریب .

باغ مشهور به باغچه نو - از باغات موقوفه. پشت دیوار رودخانه است. ۲۰ جریب .

باغ نو - موقوفه حضرت معصومه است، داخل حصار شهر، به تصرف متولی است. ۱۰۰ جریب .

باغ کوچه خوزیان - از باغات قدیم است. مرحوم کیکلوس میرزای حاکم اورا خرید و عمارت نمود. حال یونان شهر شده، قدری از آن باغ است. ۲۰ جریب .

- باغ **دلگشا** - از باغات قدیم و داخل حصار شهر است. ۲۵ جریب.
- باغ **قاضی** - از باغات قدیم است. در میان شهر واقع است که حال خانه شده، قدری از باغ باقی است. ۶ جریب.
- باغ **مورچی** - از باغات قدیم، داخل حصار است. ۱۵ جریب.
- باغ **قهیمان** - از موقوفات جدید است. در عهد شاه مرحوم آباد شده است. ۱۵ جریب.
- باغ **حاجی میرزا صفی خادم** - از باغات جدید است و مختصر. ۶ جریب.
- باغ **سیدان** - از باغات قدیم و خارج دروازه قلعه است. ۲۵ جریب.
- باغ **صفا** - سه قطعه شده. از باغات قدیم است. ۷۰ جریب.
- باغ **غیاث آباد** - از باغات جدید و در این دولت آباد شده است. ۵۰ جریب.
- باغ **زنبیل آباد** - از باغات قدیم و جناب متولی آنرا آباد نمود و کنون نهایت تعریف را دارد. ۷۰ جریب.
- باغ **ریگ** - داخل حصار شهر است. از باغات قدیم است. انار و انجیر زیاد دارد. ۵۰ جریب.
- باغ **محمد تقی بیگ ارباب** - از باغات جدید، خارج دروازه قلعه می باشد. وقف تزیینت است. ۲۰ جریب.

[اماکن و بقاع و مستغلات]

اماکن متبرکه که : ۳۹ باب .

بقاع مقدسه - ۲۹ باب :

روضه مبارکه جناب فاطمه بنت موسی بن جعفر علیه السلام (۱) - بقعه شاه

۱ - بانی بنای روضه مبارکه شاه بیگی بیگم دختر امیر تیمور گورکانی است. بانی کاشی معرق روضه مبارکه شاه عباس ثانی و بانی ضریح نقره هم شاه عباس ثانی است. بانی کاشی معرق ایوان طلا شاه طهماسب است . بانی طلاکاری ایوان اعلی حضرت اقدس شهرپاری ناصرالدین شاه قاجار روحانفاده است . بانی درب طلای بقعه فتحعلی شاه طاب ثراه است که چهار هزار یا سه هزار تومان خرج شده است . قیمت درب مرصع ضریح مطهر سه هزار تومان و قیمت قندیل که وسط بقعه آویخته است چهار هزار تومان است . گنبد طلا از بناهای فتحعلی شاه است که دوازده هزار تومان خرج شده است . صحن قدیم از بناهای شادقلی است که بعد از آن فتحعلی شاه آنجا را وسعت داده است و مدرسه دارالشفای از بناهای فتحعلی شاه است و نخست طلای گلدسته سقاخانه از تنمه نخست های گنبد حضرت امیر عالیه السلام است که نادر طلا کرده است و کرباس صحن جدید با بالاخانه فوق آن از بناهای اسماعیل خان وکیل الملک است. گلدسته های طلاکاشی کاری آن از بناهای حاجی حسین خان شهاب الملک نظام الدوله است و طلای گلدسته های مذکوره را حضرت والا نایب السلطنه امیر کبیر روحی فداه مقرر فرمودند که درست کنند و به معماری استاد حسن معاریه اتمام رسید. ایوان مدرسه که از مقرنس های خوب روزگار است از بناهای شاه

حمزه - بقعه شاه ظهیر - موسویان - سلطان محمد شریف - احمد بن قاسم - علی بن بابویه - احمد بن اسحاق - بقعه امامزاده خاکی فرج - شاه ابراهیم - شاه جعفر - سید معصوم - امامزاده زید - شاه جمال - هادی و مهدی، یک فرسخی شهر - شاه سید علی - شاه ابراهیم - شاه طیب و طاهر - ساریه خاتون - علی بن جعفر - شاه ابراهیم - شاه جمال - شاه اسماعیل - شاپور علی - بقعه معصومه کهنک - امامزاده هادی - مشهد بلوک اردهال - معصومه قاسم آباد - بقعه میرزا ابوالقاسم مجتهد قمی .

مساجد و مدارس :

مساجد مروفه: مسجد جامع - مسجد امام حسن - مسجد حاجی ملا محمد صادق مجتهد - مسجد عشق علی .

مدارس: مدرسه آستانه مقدسه - مدرسه مهدی قلی خان - مدرسه جناب حاجی - مدرسه ناصریه - مدرسه مشهور به لکها - مدرسه محمد مؤمن خان .

مستغلات :

باب ۹۵۱

خانات و تیمچهها : ۲۷ باب - حمام : ۴۵ باب - دکان سماری : ۱۱ باب - خیاطی : ۳ باب - بزازی : ۷۷ باب - بقالی : ۷۰ باب - قصایی : ۱۸ باب - کفاشی : ۱۴ باب - خراطی : ۷ باب - سراجی : ۱ باب - تنباکو فروشی : ۲۸ باب - حلاجی : ۴۰ باب - خرده فروشی : ۱۰ باب - گنج بزی : ۱۱ باب - عصارى : ۶ باب - چیت سازی : ۷ باب - خرازی : ۷ باب - نجاری : ۱۹ باب - طهماسب است و از جمله نفایس روزگار جوشن و اسبابهای حسین قلی خان قاجار است که در خزانه آن حضرت سلام الله علیهاست و چهارده هزار تومان قیمت دارد .

این تعرفه انکشاف رامیرزا علی نقی پسر خازن آستانه مبارکه به این حقیر غلامحسین داد. چون فرصتی نداشتم صحت و سقم آن را درست رسیدگی نکردم والله اعلم بالصواب .

مسگری: ۲۷ باب - حلوائی: ۴۹ باب - جوراب دوزی: ۱۳ باب - صفاری:
 ۱۴ باب - حلاجی (۱): ۲۷ باب - ارسی دوزی: ۳۰ باب - صرافی: ۷ باب -
 کلاه دوزی: ۹ باب - پالان دوزی: ۱۱ باب - حدادی: ۱۹ باب - چیلانگری:
 ۶ باب - دباغی: ۱۹ باب - نمدمالی: ۳۰ باب - صباغی: ۲۱ باب - نخودبریزی:
 ۱۴ باب - عطاری: ۵۷ باب - آجریزی: ۱۰ دستگاه - کوزه فروشی: ۱۹ باب -
 زرگری: ۷ باب - پاره دوزی: ۲۰ باب - نعل بندی: ۸ باب - دواتگری: ۸ باب:
 قصاعی و کاشی پزی: ۸ باب - علاقه بندی: ۱۴ باب - کله پزی: ۱۸ باب - نجازی:
 ۴۶ باب - کوزه فروشی (۱): ۱۲ باب - چایی فروشی: ۵ باب - قنادی: ۲ باب -
 طواحين: ۱۷ حجر - یخچال: ۷ باب .

پیوتات اهالی شهر :

۳۷۲۴ باب در سال گرانی مخروبه و بی سکنه مانده: ۶۰۰ باب .

= ۳۱۲۴ باب

خانه های علما و سادات: ۷۳۹ باب. عملجات مزروعی و باغات: ۱۰۰۰
 باب. مالکین زراعت و باغات: ۹۰ باب. اصناف بازار: ۹۳ باب. خوش نشین
 و غرباء: ۳۶۸ .
 مقررأ نفوس: نوزده هزار و هفت صد و پنجاه نفر است .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرکز مطالعات و تحقیقات اجتماعی

۱- [تکرار شده است با رقمی دیگر. یکی از «حلاجی»ها در ثبت حکومتی

گویا «علانی» بوده است].

ایلات دارالایمان قم

اصل آنها از ولایت فارس است. در عهد خاقان شهید آنها را کوچانیده در قم سکنی دادند. هفت طایفه می باشند که بعضی سکنه شهر شدند و بعضی در قلعه جات حومه شهر منزل گرفتند. و اولاً صاحب حشم نبودند تا به مروردهور صاحب شتر و گوسفند شدند و هر یک در طرفی از حومه قم مرتع گرفتند و مالیات دیوانی نداشتند.

در دولت خاقان خلد آشیان هر طایفه از آنها خود را به یکی از علمای بلد چسبانیده، بنای شرارت را گذاشتند تا آن که از فتنه آنها چند قتلی اتفاق افتاده، اسباب کدورت و فتنه علمای اعلام شدند. حسب الامر امنای دولت خاقان خلد آشیان چند نفر به جهت تنبیه آنها مأمور و مبلغ پانصد تومان از آنها به اسم جریمه گرفته شد.

پس از آن حکام بعد آن وجه راهمه ساله از آنها دریافت نمودند تا آن که مبلغ مزبور جزو جمع کتابچه دیوانی شد. چند سال از عهده مالیات بر می آمدند تا اواخر دولت خاقان خلد آشیان دویست و پنجاه تومان آنرا تخفیف مرحمت نمودند. در سنوات بعد به اسم فرع و رسوم تخفیف و پیشکش سرباز مالیات آنها زیاد شد تا هفت صد و شصت و چهار تومان رسید. در ممیزی جدید این دولت جاوید آیت مالیات آنها به مبلغ هزار و صد و بیست و پنج تومان قرار گرفت.

نوکر دیوانی ندارند. تدارک نوکر آنها در جزو هزار تومان که به جهت موقوفی نوکر قم اضافه مالیات نمودند اضافه مالیات آنها شده. جوانان کاری

نمایان دارند. تعداد نفوس و مرتع هر طایفه در جزو طوایف آنها نرشته می شود.

طایفه زندیه :

از احفاد کریم خان زند و اقربای او می باشند. در دولت خاقان شهید بزرگان آنها را مکفوف البصر و مستمری داده، در قم سکنی دادند. الان معتبرترین ایلات قم هستند .

سه تیره شده اند : يك ثلث آنها زند شهری است که خانه های آنها در شهر است و مرتع آنها در شاه آباد خالصه و هموار و نارج که طرف قبله قم است در کنار رودخانه اناربار، و يك ثلث آنها قشلاق در قلعه نصرت آباد و هموار کوه گدن گلمز دارند. کوه مشهور به یزدان محل قشلاق آنهاست و تا حوالی کاسه کمر که سه فرسخی قم است مرتع دارند ، و ثلث سوم قشلاق در هموار و نارج از میل قریه طایقان دارند تا راه کور خلج. و ییلاق هر سه تیره در فراهان است که به اهل عراق حق المرتع و صدسه می دهند .

جوانان کاری و حشم معتبر دارند. اغلب آنها صاحب دولت و مکنت هستند و شایسته هر خدمتی می باشند و مالیات دیوانی آنها جزو قم است .

مالیات: ۳۲۲ تومان (مالیات: ۲۹۲ تومان. حق المرتع: ۳۰ تومان) .

تعداد نفوس: ۲۸۵ نفر (ذکور: ۹۵ نفر - اناث: ۸۰ نفر - اطفال: ۱۱۰

نفر) .

طایفه سگائینی :

از ایلات معتبر و بزرگان آنها در شهر قم منزل دارند . قشلاق آنها از هرزاب يك فرسخی قم است تا پل دلاک و رودخانه ساوه، و ییلاق به طرف شاهسون بغدادی و مزدقان و سامانویانان می روند. در ییلاق با ایل شاهسون مجاورت دارند. در آن حدود که ییلاق می کنند حق المرتع و صدسه نمی دهند. مالیات آنها همان است که جزو دارالایمان قم است . بعضی دهات و مزارع در کنار رودخانه قراچای ساوه دارند. حشم آنها معتبر است .

مالیات و غیره : ۱۸۹ تومان (مالیات: ۱۳۹ تومان. حق المرتع : ۵۰ تومان).

تعداد نفوس: ۲۲۵ نفر (ذکور: ۷۰ نفر - اناث: ۶۰ نفر - اطفال: ۹۵ نفر).

طایفه سعدوند :

در قنوات و قلعه‌جات قم سکنی دارند. مرتع آنها در حدود سراج و توابع قم است. حشم آنها اکثر شتر است و گوسفند دارند. بعضی سکنه قلعه مؤمن آباد و حاجی آباد هستند بعضی در رستم آباد و نواران می‌باشند. اغلب آنها حرقه رعیتی و خریزه کاری دارند. در حدود زمستان حشم آنها به قریه شمس آباد خالصه می‌رود و گلش زار شمس آباد را اجاره کرده، در زمستان‌ها آنجا به سر می‌برند (۱). بایرهای قمرود هم مرتع آنهاست. مردان رعیت و کاردان دارند و اغلب صاحب مکت هستند. مالیات و نفوس آنها از این قرار است :

مالیات: ۳۰۰ تومان (مالیات: ۲۹۰ تومان. حق المرتع: ۱۰ تومان).

تعداد نفوس در جزو قنوات که محل نشیمن آنهاست نوشته می‌شود.

طایفه عبدالملکی :

از سکنه شهر دارالایمان قم می‌باشند. جمعیت آنها از سایر ایلات کمتر می‌باشد، بازند شهری جمع می‌شود و حشم آنها چندان اعتباری ندارد. اکثر جوانان آنها به خدمات دیوانی از قبیل فراشی و نوکری از باب شهری مشغولند. مرتع آنها در قبله قم (۲) در هموارناراج است، بعضی را امر معاش به کرایه کشی و شتر و قاطر است. گوسفند کمی دارند و بیلاق نمی‌روند.

مالیات: ۶۵۷ تومان (مالیات: ۵۵۵ تومان - حق المرتع: ۱۰۲ تومان)

نفوس در جزو تعداد شهر است.

۱ - [اصل: به آنجا سر می‌برند].

۲ - [اصل: هم].

طایفه کلهر:

ازسکنه شهرند. حرفه آنها بعضی فراش‌های حکومتی از آنها هستند و بعضی نوکری علما را دارند. حشم آنها بسیار کم است. مرتع آنها در اسفل قم در بایرهای هرزاب و علائی و کفتار کوه است. از عهده مالیات قدیم بر نمی آمدند در ممیزی جدید تخفیف به مالیات آنها داده شد. آن قدر جوانان که دارند آراسته و نمایان هستند.

مالیات: ۱۰۰ تومان (مالیات: ۹۰ تومان. حق المرتع: ۱۰ تومان).
نفوس: در جزو تعداد شهر نوشته شده است.

طایفه کرزه بر:

ازسکنه شهرند. شتر و گوسفند ندارند. اکثر آنها از قاطر داری و چار و اداری گذران می کنند و برخی به کار رعیتی مشغولند. چندان جمعیتی ندارند. نوکر هم نیستند.

مالیات: ۸۵ تومان (سرخط داده شده: ۷۰ تومان. اضافه ثانی: ۱۵ تومان).
نفوس: در جزو سکنه شهر نوشته شده است.

طایفه لشنی:

ازسکنه شهرند. در جزو مالیات قدیم مالیاتی داشتند، اکثر مردهای آنها تمام شدند چند سال مالیات آنها لاوصول بود و بعضی مالیات را از زنان می گرفتند. حشم و شتری ندارند. در ممیزی جدید تخفیف به آنها مرحمت شد.

مالیات: ۷ تومان. مع علوم استانی
نفوس: در جزو سکنه شهر است.

* * *

اعیان و اشراف سکنه قم دو طایفه اند:

اول- طایفه حاجی حسینی است که مردم نجیب و با محبت دارای صفات حسنه هستند. اصشان گرجی است. اغلب آنها صاحبان خط و کمال و

سقاوت و سلیقه می باشند و حاجی حسین خیلی بدو پریشان بوده، بعد از برادران خود جدا شده و مالی پیدا کرده در محله «عشقلی» منزل داشت و آنجاها را خرید و ورثیس طایفه شد.

پس از آن حاجی اصغر خان از اولاد او ترقی کرده، اول شخص قم بوده است که طایفه بیگدلی صبح و شام در خانه او حاضر می شده و ادب می کردند. پسر او غلامحسین خان بود که امسال مرحوم شد. پسر غلامحسین خان، احمدخان است که ریاست این طایفه با اوست. باغات و املاک و زراعت معتبر دارند. رعایا و عمله و مستأجرین دارند. امرشان از این راه می گذرد و احمدخان در این سال نایب الحکومه بلوکات قم بود و شکرالله خان که پسر عموی اوست ایل بیگی ایل زند است.

طایفه دیگر - بیگدلی است که مخفف «یوک دل» می باشد و «دل» در ترکی زبان را گویند، یعنی درشت زبان و جسور هستند. این طایفه مثل حاجی حسینی باغات و زراعات دارند و ارباب شهرند. لطفعلی بیگ آذر صاحب تذکره و حاجی رشیدخان خوش نویس از این طایفه می باشند. الان هم مردمان با کمال و با خط و باتدبیر و عقل در میان آنها بسیار است. ارباب سلیقه هستند لیکن بد معامله و اهل تزویر و خدعه اند.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

قراء و توابع

که در نواحی اطراف قم واقع است که بعد مسافت هریک تا به شهر قریب يك فرسخ الی دو فرسخ می باشد و هر آبادی آن قنات مخصوص دارد که قنات آن تمامی قدیم بوده ولی به واسطه غلبه افغان و نبودن امنیت مخروبه شده بودند و در اواخر سلطنت خاقان الی زماننا هذا که مردم در مهمل امن و امان غنوده اند به خیال آبادی آنها افتاده اند خصوصاً در این دولت جاوید مدت که اغلب آنها آباد شده است. و در سنه تنگوزئیل که سیزده سال قبل باشد از جانب امنای دولت ممیزی مأمور به تعدیل شده، اگر چه بعضی از آنها را در اول دولت ممیزی کرده بودند ولی تمامی آنها را مقرب الخاقان میرزا حبیب الله ممیز به دقت رسیدگی کرده بر هر يك جمعی بسته است .

قریه کریم آباد :

در سفلای بلد واقع است. ملکی رعایاست. زراعت آن از قنات مشروب می شود. قلعه مختصری دارد و به قدرده خانوار در آنجا ساکن می باشند . آب قنات آن فی الجمله شوری دارد ، در عهد شاه مرحوم [دایر] شده . از قنات مخروبه قدیم است .

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: جوزق .

بذر - شتوی: ۳۰ خروار. صیفی (بذر جوزق): ۵ خروار.

عمله جات - ۱۰ خانوار .

مالیات - نقد: ۱۸ تومان و ۵ هزار . جنس: ۵ خروار و ۴۰ من.

قریه فتح آباد :

ملکی رعایا است ، قدری از آن موقوفه، صرف تعزیه داری می شود. قلعه

وسکته دارد. بهقدر پانزده خانوار ساکن آنجا می باشد. قنات او در عهد شاه مرحوم دایر شده آب آن شیرین است. محصول آن متوسط است. بذر غالب گندم وجوزق است. عدد نفوس: ۸۵ نفر.

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: جوزق و هندوانه.

بذر - شتوی: ۴۰ خروار. صیفی: ۷ خروار.

عملهجات - ۱۵ خانوار.

مالیات - از بابت ملکی. نقد: ۵ تومان. جنس: ۳ خروار.

قریه حصار شده:

قنات آن از طرف مشرق به مغرب می آید. از قنات قدیم است. در عهد خاقان مغفور دایر شده است، قلعه وسکته دارد، دوفرسخ تا شهر مسافت دارد. اغلب آنجا عرب خراسانی می باشند. آب آن شیرین است.

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: جوزق، هندوانه.

بذر - شتوی: ۳۵ خروار. صیفی: ۸ خروار.

عملهجات و خوش نشین - ۶ خانوار.

نفوس - ۲۱۲ نفر.

مالیات - نقد: ۲۰ تومان. جنس: ۱۰ خروار.

قریه کرم آباد:

قنات آن هم از طرف مشرق می آید و قدیم است، در این دولت دایر شده. قلعه وسکته دارد. دوفرسخ مسافت آن تا شهر است. اغلب آنجا عرب خراسانی می باشند. آب آن شیرین است. کنار جاده کاشان واقع است.

محصولات - جو و گندم، جوزق، کرچک.

بذر - شتوی: ۳۰ خروار. صیفی: ۷ خروار.

عملهجات و خوش نشین - ۲۵ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۴ تومان. جنس: ۶ خروار.

مزرعه جنت آباد:

قنات آن قدیم است ولی در عهد شاه مرحوم دایر شده ولی نقص کلی

دارد به جهت آن که هروقت باد شدیدی حرکت می کند مثل قنوات یزدانزشته انباشته می شود. قلعه وسکنه ندارد. رعایای آن در قلعه حصار شنه ساکن می باشند. ملکی رعایاست .

محصولات - شتوی: جو و گندم. صیفی: هندوانه، جوزق .

بذر - شتوی: ۱۵ خروار. صیفی: ۳ خروار .

عملهجات - قریب پنج خانوار ساکن حصار شنه دارد.

مالیات - نقد: ۵ تومان و ۳ هزار و ۶۰۰ دینار. جنس: ۳ خروار .

قریه مبارک آباد :

قنات آن قدیم است در عهد شاه مرحوم دایر شده، بسیار معتبر است . آب شیرین گوارا دارد، ملک با استعداد. يك فرسخی شهر واقع است. باغ معتبر دارد. همه نوع محصول در آنجا خوب می شود. قلعه وسکنه دارد .

محصولات - شتوی: گندم، جو. صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق، کرچک.

بذر - شتوی: ۸۰ خروار. صیفی: ۱۵ خروار .

عملهجات - از ایل سعدوند و خلج: ۴۰ خانوار .

مالیات - نقد: ۳۲ تومان و ۵ هزار. جنس: ۱۵ خروار .

مزرعه جعفر آباد :

قنات آن قدیم بوده بعد از مخروبه شدن در عهد شاه مرحوم و اوایل این دولت آباد شده. قنات او متوسط است اراضی هم متوسط . قلعه وسکنه ندارد اغلب عملهجات آن در قریه حسن آباد ساکن می باشند .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک .

بذر - شتوی ۲۰ خروار. صیفی: ۳ خروار .

عملهجات - ۱۰ خانوار .

مالیات - نقد: ۶ تومان. جنس: ۲ خروار .

مزرعه فرج آباد سنگ تراشها:

قنات بسیار مختصری دارد و اغلب اوقات بعضی از مردم که با او عناد دارند

اورا خراب می کنند. در این دولت آباد شده است. قلعه و سکنه ندارد. اهالی در سایر قلاع مسکن دارند.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک.

بذر - شتوی: ۶ خروار. صیفی: ۱ خروار و ۵۰ من.

عمله جات - ۶ خانوار.

مالیات - نقد: ۲ تومان و ۲ هزار وده شاهی. جنس: ۵ خروار.

مزرعه شورک آباد:

مشهور به قنات نو. در عهد شاه مرحوم دایر شده. از قنات قدیم می باشد.

آب آن خوب است. اراضی آن کم استعداد است. تاشهر دوفرسخ است. رعیت آنجا ساکن حسن آباد است.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک، خربزه.

بذر - شتوی: ۲۵ خروار. صیفی: ۵ خروار.

عمله جات - ۱۰ خانوار.

مالیات - نقد: ۴ تومان. جنس: ۳۰ خروار.

مزرعه رضا آباد:

قنات مختصری می باشد. در این دولت آباد شده. از قنات قدیم می باشد.

آب و زمین کمی دارد که درست دخل آن به خرج قنات او وفا ندارد. در دو فرسخی شهر می باشد، رعیت آن در سایر قلاع می باشند.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک.

بذر - شتوی: ۱۰ خروار. صیفی: ۲ خروار.

مالیات - نقد: ۲ تومان و ۸ هزار. جنس: ۵ خروار.

عمله جات - ۵ خانوار.

قریه حسین آباد:

ملکی سرکار علیّه عالیّه شکوه السلطنه و غیره (۱). از قنات بسیار مختصر.

درعهد شاه مرحوم آباد شده. ازقنوت قدیم است. آب وزمین کمی دارد. دخل

آن وفایه خرج دارد (۱). دردو فرسخی شهر واقع است.

محصولات - جو، گندم، جوزق، خربزه، هندوانه.

عملهجات و خوش نشین - ۱۰ خانوار.

بذر - شتوی: ۸ خروار. صیفی: ۲ خروار.

مالیات - نقد: ۶ تومان وسی شاهی. جنس: ۲ خروار و ۶ من.

قریه فرح آباد بزرگ :

ملکی علماء است. قنات معتبری است. درعهد خاقان مغفور دایر شده.

ازقنوت مخروبه قدیم است. خربزه آنجا بسیار خوب می شود، سایر محصولات

هم خوب است. آب شیرین گوارا دارد. دردو فرسخی شهر واقع است. قلعه

وسکنه دارد.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر - شتوی: ۶ خروار. صیفی: ۸ خروار.

عملهجات - ۱۲ خانوار. نفوس - ۳۲ نفر.

مالیات - نقد: ۱۰ تومان. جنس: ۴ خروار.

قریه حاجی آباد لکها :

ازقنوت قدیم است. دراین دولت دایر شده. ازقنوت مرغوب می باشد.

همه نوع محصول خوب دارد. مالیات آن تیول است. دریک فرسخی شهر واقع

است. قلعه وسکنه دارد ورعیت آن طایفه لك سعدوند است.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق، کرچک.

بذر - شتوی: ۶ خروار. صیفی: ۱۰ خروار.

مالیات - نقد: ۱۰ تومان و ۵ هزار. جنس: ۸ خروار و ۵۰ من.

عملهجات و خوش نشین - ۷۲ خانوار. نفوس - ۳۱۰ نفر.

قریه مؤمن آباد :

ازقنات قدیم است. محمد حسین خان خلیج اورا درعهد خاقان مرحوم
دائر نموده . مثل این قنات در قم یسافت نمی شود . خربزه آن بسیار خوب
می شود . سایر محصولات اوخوب است . يك قطعه باغ بزرگ وآب شیرین
دارد. درقلعه آنسکنه زیاد است . غالب رعیت آنجا طایفه لك سعدوند است .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق .

قطعه باغ - ۸۰ جریب .

بذر - شتوی: ۱۰۰ خروار. خربزه کاری: ۱۰۰ خروار. اراضی جوزق

کاری: ۱۵ خروار .

عملهجات - ۹۴ خانوار. نفوس - ۲۷۲ نفر .

مالیات - نقد: ۱۱۸ تومان. جنس: ۷۰ خروار .

مزرعه کول کان :

ازمزارع قدیمه است. درعهد خاقان مغفور آباد شده است. ازقنات
معتبر است. جوزق اوخوب می شود. قلعه ندارد. رعیت آنجا درقلعه مؤمن آباد
ساکن می باشند. اغلب سالها درجزو زراعت مؤمن آباد زرع می شود . رعیت
آنجا طایفه لك سعدوند است .

محصولات - جو، گندم، جوزق، خربزه .

بذر - شتوی: ۲۰ خروار. صیفی: ۶ خروار. اراضی کاری

عملهجات - ۲۰ خانوار .

مالیات - نقد: ۱۹ تومان. جنس: ۶ خروار .

مزرعه عباس آباد :

ازقنات قدیمه است، درعهد شاه مرحوم دایر شده . آب آن گوارا و
شیرین است. خربزه آن خوب می شود سایر محصول هم خوب است. در دو
فرسخی شهر واقع است. رعیت آنجا غالباً طایفه لك سعدوند است وعملهجات
آنجا ساکن مؤمن آباد هستند .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر - شتوی: ۳ خروار. صیفی: ۷ خروار.

عملهجات - ۲۰ خانوار.

مالیات - نقد: ۳۰ تومان. جنس: ۱۵ خروار.

قریه خلیج آباد:

مشهور به حاجی آباد از قنوات قدیمه و آب آن بسیار است ولی زیاد

شور و تلخ است و محصول آن به جهت شوری آب خوب نمی شود ولی یونجه

در آنجا خوب به عمل آید. طاحونه معتبری دارد که به قدر همه محصولات سایر

قنوات منافع می دهد. مالیات آن ده تومان است.

مزرعه خماری خان علیا:

از قنوات جدید می باشد و تا حال خوب دایر نشده. غله کاری و جزئی

صیفی کاری می شود. قلعه و سکنه ندارد. مالیات غله کاری می دهد: ۲ خروار و ۴۰ من.

مزرعه جمشید:

از مزارع جدید است و حال چندان آبی ندارد و فی الجمله غله کاری در

آن می شود. مالیات آن: ۱ خروار و ۶۰ من.

قریه زعفرانی:

از قنوات قدیمه است. محمد حسین خان کاشی او را آباد نموده. در عهد

خاقان مغفور. در جنب قریه سراجیه واقع است. آب آن متوسط است. اراضی

مرغوبه دارد. غله او و خربزه خوب می شود. در دو فرسخی قم واقع است. غالب

محصول آن خربزه است.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر - شتوی: ۳۰ خروار. صیفی: ۴ خروار.

عملهجات - ۱۲ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۰ تومان. جنس: ۴ خروار.

قریه خممار خان سفلی :

در جنب قریه زعفرانی واقع است. اهالی قم آن را در عهد شاه مرحوم آباد نموده اند. آب و اراضی متوسط دارد. غله کاری و خربزه و جوزق کاری می کنند. در دو فرسخی واقع است. منافع صیفی آن بیشتر از شتوی می باشد. آب شیرین و قلعه جدیدی دارد.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر - شتوی: ۳۶ خروار. صیفی: ۶ خروار.

عملجات - ۱۵ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۵ تومان. جنس: ۸ خروار.

قریه سراجیه :

از قنوت قدیم است و از قدیم خراب نشده است. آب شیرین گوارا دارد. در دو فرسخی واقع است. آب آن نسبت به اراضی فاضل است. محصول صیفی آن تمام خربزه است شتوی آن غله کاری است، آبادی معتبر دارد. از فرازی که از کتب معلوم می شود در قدیم اکثر این قنوت از توابع سراجیه بوده است. از خرابه های قدیم معلوم که حالا خمس آن وقت آبادی ندارد. محصولات - جو و گندم، خربزه.

بذر - شتوی: ۱۰۰ خروار. صیفی: ۲۹ خروار.

عملجات - ۶۵ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۷۰ تومان. جنس: ۷۰ خروار.

قریه علی آباد :

از قنوت معتبر است. همه نوع محصول در او خوب می شود. در جنب سراجیه واقع است. در طرف غربی از آن قدری وقف حضرت معصومه - سلام الله علیها - است. صیفی آن بیشتر جوزق و خربزه است و صیفی آنجا بهتر از شتوی می باشد. قلعه و سکنه دارد. رعیت آنجا هم طایفه سعدوند و اهالی یزد و اهالی قم می باشند. آب آنجا شیرین و ملکی جناب متولی باشی است.

محصولات - جو، گندم، جو، خربزه، جوزق، کرچک و..

بذر - شتوی: ۴۰ خروار. صیفی: ۷ خروار.

عمله جات - ۲۰ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۴ تومان و ۷ هزار. جنس: ۷ خروار، تخفیف ۳ خروار.

قریه رستم آباد:

ازقنات قدیمه و در این دولت مرحوم حاجی سید جواد مجتهد اورادایر

نموده اند. آب شیرین و قلعه و سکنه دارد. محصول آن بد نمی شود. همه نوع

محصول دارد. در جنب اراضی سراجیه واقع است.

محصولات - جو، گندم، جو، خربزه، کرچک، جو، خربزه و..

بذر - شتوی: ۵۰ خروار. صیفی: ۱۰ خروار.

عمله جات - ۲۰ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۱ تومان. جنس: ۳ خروار.

قریه دولت آباد:

تحت سراجیه ازقنات قدیمه است. آب اوشور است به این واسطه غله

آنجا خوب نمی شود ولی جوزق او خوب است. تنباکو در آنجا خوب به عمل

می آید. درسه فرسخی واقع است. قلعه معتبر و سکنه دارد. در عهد شاه مرحوم

اورا آباد نموده اند.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، تنباکو.

بذر - شتوی: ۶۰ خروار. صیفی: ۲۰ خروار.

عمله جات - ۲۵ خانوار، نفوساً: ۷۲ نفر.

مالیات - نقد: ۳۰ تومان. جنس: ۲ خروار و ۸۰ من.

قریه مروارید:

ازقنات قدیمه است، در عهد شاه مرحوم آنرا آباد نموده اند. آب

متوسط شوری دارد. اراضی آن متوسط است. غله آن خوب نمی شود و جوزق آن

متوسط است. قلعه و سکنه مختصری دارد. در حوالی دولت آباد واقع و تا شهر

سه فرسخ است .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق.

بذر- شتوی: ۲۵ خروار. صیفی: ۳ خروار .

عملهجات - ۸ خانوار .

مالیات - نقد: ۶ تومان . جنس: ۴ خروار .

قریه حاجی آباد :

در جنب مبارك آباد دريك فرسخی شهر است. جناب متولی آنرا احداث نموده اند. محصول آن خوب می شود. آب شیرین و قلعه دارد. عملهجات اوهم از اهل قم وایل سعدوند است .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: همه چیز دارد.

بذر- شتوی: ۳۰ خروار. صیفی: ۵ خروار .

عملهجات - ۱۵ خانوار .

مالیات - نقد: ۲ تومان و ۵ هزار . جنس: ۵۰ من.

قریه نواران :

از قنوت قدیمه است، در این دولت آنرا جناب متولی دایر نموده است. از قنوت معتبر است. آب شیرین و غله متوسط دارد. جوزق او خوب می شود . آب او به قدر يك آسیا گردان می باشد. طاحونه و قلعه و مسکنه دارد. غالب رعیت آنجا طایفه سعدوند است. در دو فرسخی شهر واقع است.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر- شتوی : ۵۰ خروار. صیفی: ۱۰ خروار .

عملهجات - ۲۱ خانوار .

مالیات - نقد: ۱۴ تومان. جنس: ۵ خروار .

قریه حسن آباد :

از قنوت توابع سراجه است. خراب بوده اورادر عهد خاقان مغفور دایر نموده اند. آب شیرین دارد و جمعیت زیاد در آنجا ساکن می باشند ولی اراضی آن

چندان قابلیت ندارد. باغ مشجر در آن جامی باشد. رعایای دهات دور آنجا به واسطه حمام و مسجد در قریه حسن آباد که در دو فرسخی است باشند.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، خربزه.

باغ - ۱ قطعه.

بذر - شتوی: ۴۰ خروار. صیفی: ۸ خروار.

عمله جات ساکن - ۴۰ خانوار.

مالیات بعد از وضع موقوفه - نقد: ۸ تومان و ۷ هزار و ده شاهی. جنس:

۵ خروار.

مزرعه حصیر آباد:

ملکی طایفه لك سعدوند است. تاشهر سه فرسخ مسافت دارد و آبش شور

است. به واسطه زمین کویر محصول آنجا خوب نمی شود. قلعه ندارد. غله کاری و جوزق در آنجا [خوب] نمی شود.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق.

بذر - شتوی: ۱۰ خروار. صیفی: ۳ خروار.

عمله جات - طایفه سعدوند: ۷ خانوار.

مالیات - نقد: ۱ تومان و ۵ هزار. جنس: ۱ خروار.

مزرعه هاشم آباد:

از مزارع توابع سراجهمی باشد. از قنوات قدیمه است. در عهد شاه مرحوم

اودا آباد نموده اند. آب متوسطی دارد. زمین آن با استعداد نیست. در دو فرسخی

واقع است. ملکی رعیت است.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: خربزه، جوزق.

بذر - شتوی: ۲۰ خروار. صیفی: ۴ خروار.

عمله جات که ساکن حسن آباد هستند - ۸ خانوار.

مالیات - نقد: ۶ تومان. جنس: ۷ خروار.

قریه شاه آباد سفلی :

ملکی مرحوم میرزا یوسف مستوفی الممالک می باشد الایک دانگ آن که ملک دیگران است. از قنات بسیار معتبر است و در جنب آن قنات جزستان است که آن هم از مال آن مرحوم است و منافع آنرا قرار داده اند صرف قهوه و غلبان سرمقابر اجداد و اولاد خودشان بشود. آب او شیرین و اراضی خوب دارد. قلعه و سکنه معتبر در آنجاست. محصول او هر نوع خوب می شود .

محصولات - شتوی: جو، گندم، صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق، کرچک. بذر - شتوی: ۱۲۰ خروار. صیفی: ۱۰ خروار .
عمله جات - ۳۰ خانوار .

مالیات - از بابت یک دانگ اهل قم، نقد: ۶ تومان. جنس : ۲ خروار.

قریه احوص آباد :

از قنات قدیمه است. احوص اسم اولدرئیس اعراب اشعری است که به قم آمده اند. در عهد خاقان مغفور اورا ثانیاً آباد نموده اند بعد از آن جناب متولی باشی آنجا را خریده سعی کامل در آبادی آن نمودند. خیلی خوب آباد شده . آب شیرین و اراضی خوب دارد. در دو فرسخی شهر واقع است. قلعه و سکنه دارد. قدری از آن هم ملک دیگران است. محصول آنجا بد نمی شود .

محصولات - شتوی: جو، گندم، صیفی: خربزه، هندوانه، جوزق، کرچک. بذر - شتوی: ۴۵ خروار. صیفی: ۸ خروار. *مطالعات وزنی*
عمله جات - ۱۵ خانوار ، ۳۸ نفر. *سال جامع علوم انسانی*
مالیات - نقد: ۶ تومان. جنس: ۳ خروار و ۵ من.

قریه دولت آباد :

مرحوم حاجی سید جواد مجتهد قمی. از قنات قدیمه است. در کنار رودخانه قم بعد از آفتابی شدن آب آن دو فرسخ در میان رودخانه می افتد و می رود تا به اراضی او برسد. آب آن متوسط، اراضی آنجا مرغوب است. هندوانه او خوب می شود. در عهد این دولت آباد شده. آن مرحوم باغی هم در آنجا احداث

کرده نزدیک جاده درجنب قمرود واقع است. قلعه وسکنه دارد.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: هندوانه، خربزه، جوزق، کرچک.

بذر- شتوی: ۵۰ خروار. صیفی: ۱۰ خروار.

عملهجات - ۱۵ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۵ تومان. جنس: ۵ خروار و ۵ من.

قریه بطنی جرد:

ازقنوات قدیمه و وقف برحضرت معصومه سلام الله علیهاست. اراضی آن

به قدر آب آنجا نیست. فی الجمله آبش شور است. منافع اوصرف موجب

خدام وسایر چیزهای لازمه حضرت می شود. قلعه وسکنه دارد. در دو فرسخی

شهر واقع است. جوزق وتباکوی او بد نمی شود.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، تباکو، خربزه.

بذر- شتوی: ۲۱ خروار. صیفی: ۶ خروار.

عملهجات - ۳۲ خانوار، ۱۱۵ نفر.

مالیات - ندارد موقوفه است.

قریه قاسم آباد:

ازقنوات قدیمه است. آب آن ازطرف شمال به جنوب می رود. در قدیم

آن محل بسیار آباد بوده که حال عشر آبادی سابق را ندارد. قریب چهارده

رشته قنات داشته که حال دورشته آن آباد ودوازده رشته خراب دارد. آب آنجا

شیرین است. محصول آنجا بد نمی شود. از مزارع متوسط است. در سر راه کاشان

واقع است. هندوانه خوب دارد.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: هندوانه، جوزق.

بذر- شتوی: ۳۰ خروار. صیفی: ۵ خروار.

عملهجات - ۶ خانوار.

مالیات - نقد: ۱۰ تومان. جنس: ۷ خروار.

مزرعه زالون آباد :

از توابع قاسم آباد است. از قنوت قدیمه است. آب اوشور و اراضی آنجا کویر است. قابلیت چندان ندارد. قلعه و سکنه ندارد. رعیت آنجا در قلعه قاسم آباد ساکن می باشند و هر دورشته قنات و ملک مال آقا اسدالله مقوم می باشد. زالون آباد با قاسم آباد زرع می شود. جوزق اینجا بدنیت. در سه فرسخی شهر واقع است. غله اش تعریفی ندارد .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک .

بذر - شتوی: ۲۰ خروار. صیفی: ۳ خروار .

عمله جات - در جزو سکنه قاسم آباد نوشته شد.

مالیات - نقد: ۵ تومان. جنس: ۳ خروار .

قریه نصرت آباد :

در علیای بلد واقع است. آب او فی الجمله شوری دارد. اراضی آن مرغوب است. خربزه و جوزق او خوب می شود. قنات او جدید است. صدر الممالک اردبیلی او را احداث نموده. در سر راه ساوه واقع است. یکصد خروار جمع مزرعه ایرستجان را هم متصرف شده و با حقایق رودخانه زراعت می کنند. قلعه بسیار بزرگی در آنجا ساخته اند که نظیر آن در قم نمی باشد. گندم در آنجا خوب می شود. سکنه آنهم از اهل قم و هم از خارج. در یک فرسخی واقع است .

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: جوزق، کرچک، خربزه، هندوانه،

کنجد است .

مالیات - نقد: ۲۴ تومان. جنس: ۲۰۰ خروار .

بذر - ۲۰۰ خروار .

عمله جات - ۴۰ خاتوار .

قریه نظر آباد :

مشهور به فرج آباد در صفحه مسبله واقع است. ملکی طایفه نراست که

شتران بارکشی سپرده آنها می شود. عمده محصول آنها گندم و جو است. در

تابستان آب او شور است مجصول صیفی ندارد. در بهار وزمستان به واسطه حرکت کردن رودخانه ساوه در آنجا و مسیله چند مزرعه غله پروری دارند و غله کاری می کنند. عمده و رعیت آن عرب «کله کو» می باشند.

محصولات - جو، گندم و جزئی جوزق است.

مالیات - نقد: ۲ تومان. جنس: ۱۰ خروار.

بذر - ۴۰ خروار.

مزرعه شریف آباد :

وقف حضرت معصومه سلام الله علیهاست. در جنب اراضی قمرود واقع

است. آب آن متوسط، اراضی مرغوب دارد. سکنه در قلعه دولت آبادند.

محصولات - شتوی: جو، گندم. صیفی: هندوانه، جوزق.

بذر - شتوی: ۲۵ خروار. صیفی: ۵ خروار.

عملهجات - ۱۰ خانوار.

مالیات - ندارد. موقوفه است.

مزرعه قنبر علی :

از مزارع جدید است. چون درست آباد نشده الان مشغول آبادی آن

می باشند. فی الجمله آبی و جزئی غله کاری دارد.

مزرعه شکر آب :

در صفحه قمرود واقع است. آب کمی دارد. ملکی اهالی قمرودی باشد.

تازه آباد شده.

محصولات - شتوی: جو و گندم: صیفی: هندوانه، جوزق.

بذر - [شتوی]: ۱۰ خروار. [صیفی]: ۲ خروار.

عملهجات - اهل قمرود.

مالیات - ۱۰ تومان.

مزرعه فتح آباد البرزی :

در سابق آباد بوده، در چهارده و پانزده سال قبل از باران بهاری خراب

شد و تاحال دایر نشده، از آبادی اولان قلمه و غلیان فروشی در سر راه طهران دایر است. هندوانه آنجا خوب می‌شود. غله‌کاری متوسط است.

مزرعه مهدی آباد :

مقرب الخاقان میرزا مهدی (۱) * اورا جدیداً احداث نموده ولی تاحال آب او به سر زمین نیامده که معلوم شود چه حالت دارد. جزئی آبی که در این سنوات درآمده شیرین است .

مزرعه رحمت آباد :

از رود آب رودخانه ساوه مشروب می‌شود ولی چند سال است بند آن را آب برده دیگر اورا آباد نکرده‌اند تا بعد چه شود .

شورشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

۱- عموزاده مرحوم صدراعظم است .

ایلات دارالایمان قم

هفت طایفه اند که اغلب آنها در شیراز و نواحی او منزل و مرتع داشتند تا در عهد مرحوم آقا محمد خان قاجار آنها را کوچانیده، به قم منزل دادند. در ابتدای ورود مردمانی مکتب و قبری بوده، بعضی در اصل شهر برخی در نواحی شهر مسکن گرفتند، مالیات دیوانی نداشتند. چون به کسب و زحمت چند شتر و گوسفند رامالک شدند هر طایفه خود را به یکی از علمای شهر چسبانیده بنای شرارت گذاشتند. بدین جهت فتنه در میان علمای بلد اتفاق افتاده، چند قتل نفس واقع شد. این خبر به سمع امنای دولت رسیده، خاقان مرحوم فتحعلی شاه مبلغ پانصد تومان آن ایلات را جریمه کرد.

سالهای بعد حکام قم آن مبلغ را همساله از آنها دریافت می نمودند. بعد از چند سال آن مبلغ جزو جمع کتابچه دیوانی شده، در اواخر عهد فتحعلی شاه دو بیست و پنجاه تومان را تخفیف به آنها دادند. کم کم در عهد محمد شاه و اوایل عهد این پادشاه ناصرالدین شاه به اسم فرع و رسوم تخفیف و پیشکش سرباز مالیات آنها زیاد شد تا به هفت صد و شصت و چهار تومان رسید. در ممیزی جدید میرزا حبیب گرگانی منال دیوانی آنها به هزار و یک صد و بیست و پنج تومان قرار گرفته.

نوکر دیوانی ندارد. جوانان کاری دارند. تعداد نفوس و مراتع آنها در جزو هر طایفه نوشته می شود:

طایفه زندیه:

در دولت شاه شهید آقا محمد خان بزرگان او را مکفوف البصر کرده

مستمری داده در قم سکنی دادند. الان معتبرترین ایلات قم هستند و آنها سه تیره شده‌اند. یک‌ثلث آنها زنده‌شهری است که خانه‌های آنها در شهر است. مرتع آنها در شاه‌آباد خالصه و هموار و ناراج که طرف قبه قم است در کنار رودخانه اناربار. و یک‌ثلث آنها قشلاق در قلعه نصرت‌آباد و هموار کوه گدن گلمز، و [در دامنه] کوه یزدان تا حوالی کاسه کمر که در سه فرسخی قم است مرتع دارند. و ثلث سوم قشلاق آنها در هموار و ناراج از میل قریه طایقان تاراه کور خلیج. بیلاق هر سه تیره در فراهان است که به اهل عراق حق‌المرتع و صدسه می‌دهند. جوانان کاری و حشم معتبر دارند و اغلب آنها صاحب دولت و مکتت هستند. مالیات آنها جزو قم است.

طایفه گالینی :

از ایلات معتبرند. بزرگان آنها در شهر منزل و خانه دارند. قشلاق آنها از هراب که یک فرسخی قم است تا پل دلاک است بارودخانه ساوه. بیلاق به طرف شاهشون و مزقان و سامان یا تان می‌روند. در بیلاق با ایل شاهشون مجاورت دارند. در آن حدود که بیلاق می‌روند حق‌المرتع و صدسه نمی‌دهند. مالیات آنها جزء قم است. بعضی دهات و مزارع در کنار رودخانه ساوه دارند. حشم آنها معتبر است. جوانان کاری دارند.

طایفه سعدوند :

در بیرون شهر در قلعه جات قم سکنی دارند. مرتع آنها در حدود سراج و توابع قم است. حشم آنها اکثر شتر و گوسفند است. در قلعه حاجی‌آباد و مؤمن‌آباد و نوادران منزل دارند. در زمستان حشم آنها به قریه شمس‌آباد خالصه می‌رود و حق‌المرتع می‌دهند و زمستان را در آنجا بسر می‌برند. بایرهای قمرود هم مرتع آنهاست. مردان رعیت پیشه کاردان دارند به این جهت صاحب مکتت و ثروت می‌باشند.

طایفه عبدالملکی :

ازسکنه شهر می باشند . جمعیت آنها از سایر ایلات کمتر است . حشم آنها خیلی کم و قلیل است . اکثر مردمان آنها فراش و نوکریند . مرتع آنها هموار و ناراج است . گوسفند کمی دارند . بیلاق نمی روند اغلب امر معاش آنها به کرایه کشی و قاطر داری می گذرد .

طایفه کلهر :

ازسکنه شهرند . حشم آنها قلیل . اغلب آنها نوکری می کنند . مرتع آنها در بایرهای هرزاب و علائی و کفتار کوه است . در آمیزی جدید تخفیف به آنها داده شده است . جوانان آراسته کاری دارند .

طایفه کرزه بر :

در شهر مسکن دارند . شتر و گوسفند ندارند . معاش آنها از قاطر داری و چارواداری می گذرد . برخی هم معاش از رعینی می کنند . چندان جمعیتی ندارند . نوکری هم ندارند .

طایفه لشنی :

در شهر مسکن دارند . طایفه ضعیفی هستند . حشم هیچ ندارند . مالیات کمی دارند .

طایفه شمش :

ازسکنه شهرند . جمعیت آنها کم است . حشم آنها قلیل است . مرتع آنها در بایرهای هرزاب و علائی و کفتار کوه است . در آمیزی جدید تخفیف به آنها داده شده است . جوانان آراسته کاری دارند .

قراء و توابع

که در اطراف قم قلعه و سکنه دارند که بعد مسافت هریک تا به شهر يك فرسخ نادر فرسخ است . بعضی از آن قنات‌ها پیش از این آباد بوده ، در فتنه افغان خراب شده ، در ثانی در دولت قجر به جهت امنیت آباد شده . در ممیزی میرزا حبیب‌الله ممیز هریک را جمعی فراخور حال خود بسته است .

قریه کریم آباد :

از قنات‌های قدیم است که مخروبه شده بود محمدعلی بيك حاجی حسینی او را آباد کرده حمام ساخت ، قلعه و خسانه رعیتی بنا کرد تادر عهد این شاهنشاه آباد شد و اکنون ده خانوار رعیت در آنجا مسکن دارند . آب آنجا قدری شور است .

قریه فتح آباد :

در سفلی بلد واقع است . قدری از آن مزرعه وقف بر تعزیه‌داری جناب سیدالشهداء است . از قنات‌های قدیم است مخروبه شده بود در عهد محمدشاه بعضی از حجاج کاسب این شهر او را آباد کرده ، قلعه بساختند . پانزده خانوار رعیت دارد .

قریه حصارشنه :

از مزارع قدیم است ، بابر افتاده بود در عهد خاقان مغفور فتحعلی شاه حاجی علی قلی بيك حاجی حسینی او را آباد کرد قلعه و حمام و مسجد و خانه‌های رعیتی بساخت . از مزارع آن حومه است . آب آن شیرین است . جوزق

آن مزرعه معروف و خوب است . اغلب سکنه آن مزرعه ایل خراسانی می باشد .

قریه کرم آباد :

از قنات های قدیم بوده ، مخروبه شده بود در عهد محمد شاه حاجی محمد رضا بیک حاجی حسینی او را آباد کرده موسوم به اسم کرملی خان پسر خود نمود قلعه محکم و سکنه رعیتی در او بنا کرد . آب آن شیرین و گوارا است . جوزق آنجا خوب و معروف است . اغلب سکنه آنجا ایل خراسانی است .

مزرعه جنت آباد :

از قنات های قدیم بوده ، در عهد محمد شاه حاجی محمد رضا بیک او را آباد کرد . قلعه و سکنه ندارد . رعایای آن در قلعه حصارشسته مسکن دارند .

مزرعه مبارک آباد :

از قنات های قدیم بوده ، در اواخر عهد فتحعلی شاه محمد حسین خان خلیج او را آباد کرد . نزدیک به شهر است . از مزارع معتبر معروف است . قلعه معتبر و باغ معتبر دارد . همه نوع محصول او خوب می شود .

مزرعه جعفر آباد :

از قنات های قدیم است ، در عهد محمد شاه او را آباد کرده اند . قلعه و سکنه ندارد . رعیت آن مکان در قریه حسن آباد مسکن دارند . اراضی او متوسط است . قنات معتبری نیست .

مزرعه فرج آباد سنگ تراشها :

قنات بسیار مختصری است . ملک جمعی از سنگ تراشهای قم است . در اواخر عهد فتحعلی شاه او را آباد کرده اند . قلعه ندارد رعیت آن مکان در سایر

قلاع منزل دارند. این قلاع در آن زمان بسیار بوده و بعضی از آنها هنوز باقی است.

۱۹۹۲ : ۱۹۹۲

مزرعه شورک آباد :

مشهور به «قنات نو» از قنات های قدیم است در عهد محمد شاه آباد شده است. مرحوم ملاعبدالله عرب او را آباد کرده است. قلعه ندارد سکنه ندارد، رعیت آن مکان در قلعه حسن آباد مسکن دارند.

مزرعه رضا آباد :

قنات مختصری است که در این دولت روز افزون جهانگیر میرزای پسر محمدعلی میرزای پسر خاقان فتحعلی شاه او را آباد کرده است. مزرعه بسیار مختصری است. آب و زمین خیلی دارد. زمین او کویر و بید، حاصل خیز نیست به طوری که دخل او به خرج او وفا نمی کند، قلعه مختصری دارد.

مزرعه حسین آباد :

در عهد محمد شاه او را آباد کرده اند. قنات بسیار مختصری است که موازی سی خرواز زمین دارد. آب کمی دارد. قلعه و سکنه ندارد باغ مختصری در آن مکان بنا کرده اند.

مزرعه فرج آباد بزرگ :

از مزارع قدیم است که مخروبه شده بود. در عهد خاقان مغفور فتحعلی شاه مرحوم میرزا ابوطالب اعلی الله مقامه او را آباد کرد، دودانگ او را وقف تزیینت جناب سیدالشهدا علیه السلام نمود. قلعه بنا نمود سکنه آورد. خریده او معروف است و از مزارع معروفه است.

مزرعه حاجی آباد لکها : این مزارع در زمان صفویه در آبادی و آبادی روستا
از قنات [های] قدیم است. چون طایفه سعدوندها در آن سرزمین مرتع
به دست آوردند کد خدای آن طایفه او را آباد کرد. قلعه [دارد] و سکنه آن
مکان همان طایفه سعدوندها هستند. از مزارع معتبر است که همه حاصل آنجا
خوب می شود.

مزرعه مؤمن آباد :

از مزارع قدیم است محمد حسین خان خلیج او را در عهد خاقان مرحوم
دایر نمود. مزرعه ای بهتر از این مزرعه در محال سراجه نیست. خربزه او معروف
و مشهور است. باغ بزرگ خوبی دارد. آب [آن] شیرین است. قلعه و سکنه
معتبر دارد.

مزرعه کول کان :

از مزارع قدیم است. محمد حسین خان خلیج در عهد خاقان مغفور آباد
کرده است. جوزق او خوب می شود. قلعه و سکنه ندارد. عملجات آن مکان
در مؤمن آباد مسکن دارند. رعیت آنجا جملگی طایفه لک سعدوند است.

مزرعه عباس آباد :
از قنات [های] قدیم است که در عهد خاقان مغفور فتحعلی شاه محمد
حسین خان خلیج آباد کرده است. آب آن گوارا و شیرین است. خربزه آن خوب
می شود سایر محصول او هم خوب است. قلعه و سکنه ندارد. رعیت آنجا در
مؤمن آباد ساکن می باشند.

مزرعه خلیج آباد :

مشهور به حاجی آباد. از قنات [های] قدیم است که محمد حسین خان
خلیج او را در عهد خاقان فتحعلی شاه آباد کرده است. آب او تلخ و شور است.

محصول او به این واسطه خوب نمی شود به این جهت یونجه کاری خوب می شود .
طاحونه معتبری دارد که به قدر حاصل [سایر قنوات] منافع می دهد. قلعه مخصوص
دارد . مالیات ده تومان .

مزرعه جمشید :

از مزارع قدیم است که در این عهد آباد شده است . قلعه و سکنه ندارد .
رعیت آن مکان مسکن در مزرعه سراجیه دارند . فی الجمله غله کاری در آن مکان
می شود . جزئی مالیات به دیوان می دهند .

مزرعه خماریخان علیا :

از قنات های قدیم است که تازه آباد شده است . قلعه و سکنه ندارد .

مزرعه زعفرانی :

از قنات های قدیم است که محمد حسین خان کاشی حاکم قم او را آباد کرده
است در عهد فتحعلی شاه . خربزه او خوب می شود قلعه و سکنه معتبری دارد . اراضی
او خیلی مرغوب است .

مزرعه خماریخان سفلی :

در جنب قریه زعفرانی واقع است . اهالی قم او را در عهد محمد شاه آباد
نموده اند . آب او شیرین است . منافع صیفی او بیشتر از شتوی است . قلعه جدید
به او ساخته [شده] سکنه دارد .

مزرعه سراجیه :

از قنات های معتبر است و مشهور . آب او شیرین و گوار است . خربزه
او معروف عالم است . قلعه و سکنه بسیار معتبری دارد . قناتی از او قدیم تر در
قم نیست .

مزرعه علی آباد :

از قنات‌های قدیم است که مخروبه بود ، جناب متولی باشی در اوایل عهد این شاهنشاه ناصرالدین شاه او را آباد کرده است . در جنب قنات سراجیه واقع است . قلعه در او ساخته است و سکنه آورده ، آب اوشیرین است . صیفی او بهتر از شتوی است .

مزرعه رستم آباد :

از قنات‌های قدیم است که مخروبه بود ، در عهد این شاهنشاه جناب شریعتمدار حاجی سیدجواد او را آباد کرده است ، قلعه ساخته سکنه آورده . آب اوشیرین است . همه محصول او خوب می‌شود .

مزرعه دولت آباد :

از قنات‌های قدیم است . در عهد محمدشاه حاجی ابوالقاسم بك حاجی حسینی او را آباد کرده ، قلعه و سکنه در او بنا کرده ، حمام خوبی ساخته . آب زیادی دارد . جوزق او خوب می‌شود . تنباکوی او خوب است .

مزرعه مروارید :

از قنات‌های قدیم است . در عهد محمدشاه حاجی قربان‌خان بك حاجی حسینی او را آباد کرد . غله شتوی او خوب نمی‌شود . صیفی او متوسط است . سه فرسخ ناظم مسافت دارد .

مزرعه حاجی آباد :

جناب متولی باشی او را در عهد این شاهنشاه بنا کرده است . نزدیک شهر است . از قنات‌های معتبر شده . آب اوشیرین و گوار است . همه حاصل او خوب

می‌شود. قلعه در او ساخته است سکنه آورده. ازقنات‌های معتبر است.

مزرعه نوازان :

ازقنات‌های قدیم است که در این عهد جناب متولی باشی او را آباد و دایر نموده. آب او شیرین است. قلعه معتبر در آن مکان بنا کرده و سکنه آورده، حمام خوب بنا نموده طاحونه معتبر احداث کرده. اغلب رعیت آنجا طایفه سعدوند هستند. همه حاصل آن مکان خوب می‌شود.

مزرعه حسن آباد :

ازقنات‌های قدیم است که در عهد خاقان مغفور فتحعلی شاه، ملا عبدالله عرب او را دایر نموده، قلعه بسیار معتبر بساخت سکنه زیادی در آن مکان آورد، حمام خوب و مسجد بنا نمود، باغ وسیعی در دور قلعه بنا نهاد. اغلب رعایای مزارع دیگر در آن مکان منزل دارد.

مزرعه حصیر آباد :

ازقنات‌های قدیم است که در این عهد طایفه سعدوندها او را دایر نموده. قلعه و سکنه ندارد. عمله جات آنجا همان طوایف سعدوند هستند. آب شوری دارد زمین کویر بدی. جزئی غله کاری و جوزق کاری در آنجا می‌شود.

مزرعه هاشم آباد :

ازقنات‌های قدیم است. در عهد فتحعلی شاه ملا عبدالله عرب او را بنا کرده. آب زیاد خوبی دارد ولی زمین‌های او کویر است. خریزه او خوب می‌شود و بس. قلعه ندارد، عمله جات آن مکان همه در حسن آباد منزل دارند.

مزرعه شاه آباد سفلی :

ازقنات های قدیم است . ملک جناب جلالت مآب مستوفی الممالک است که او را وقف بر بقعه والد خود نموده ، به تصرف جناب متولی باشی داده است . قلعه معتبر دارد سکنه زیاد در آن منزل کرده ، حمام بنا نموده ، باغ احداث کرده . آب وزمین اومعتبر است . همه حاصل های او خوب می شود .

مزرعه احوص آباد :

ازقنات های قدیم است . در عهد این شاهنشاه جناب متولی باشی او را آباد کرده است . ازقنات های معتبر شده است که قلعه در او ساخته سکنه آورده . آب زیاد ملک مرغوبی دارد .

مزرعه دولت آباد :

ازقنات های قدیم است که جناب شریعتمدار حاجی سیدجواد او را آباد نموده و در این عهد قلعه بنا کرده . زمین معتبر دارد . آب آن خوب است . هندوانه آن مکان معروف . باغ معتبری بنا نموده . در جنب قمرود واقع است .

مزرعه بطنی جرد :

ازقنات های قدیمه است . وقف بر سرکار فیض آثار است . قلعه معتبر و سکنه زیادی دارد . آب وزمین او مرغوب است .

مزرعه قاسم آباد :

ازقنات های قدیمه است که چهارده رشته قنات دایر داشته . اکنون دورشته آن آباد است . هندوانه آن مکان خوب می شود .

مزرعه زالون آباد :

از توابع قاسم آباد است . از قنات‌های قدیمه است . آب او شور است
اراضی او کویر . جوزق در آن مکان خوب می‌شود . قلعه‌سکنه ندارد .

مزرعه نصرت آباد :

در علیای بلد واقع است . از قنات‌های تازه‌احداث است که میرزا نصرالله
اردبیلی - که در زمان سلطنت محمدشاه مرحوم صدرالممالک بود و سرحلقه سلسله
ولویه نعمت‌اللهی - او را آباد کرد و وقف بر اولاد خود نمود . قلعه بسیار معتبر
بنا کرد ، حمام خوب در آن قلعه بساخت باغ معتبر بزرگ غرس نمود ، يك صد
خروار جمع مزرعه ابرستجان راهم متصرف شده با حقا به اواز رودخانه .

مزرعه نظر آباد :

معروف به فرج آباد . در صفحه مسبله واقع است . ملك طایفه «نقر» است
که شترهای شاهی دست ایشان است . محصول آن مکان همان گندم و جو است .
صیفی در آن مکان نمی‌کارند . عمله و رعیت آنجا عرب «کله‌کو» می‌باشند .

مزرعه شریف آباد :

از قنات‌های قدیمه است که وقف است بر سرکار فیض آثار . در جنب
اراضی قمرود واقع است . سکنه او توقف در قلعه دولت آباد دارند .

مزرعه شکر آب :

در صفحه قمرود واقع است . آب مختصر دارد . ملك اهالی قمرود است .
تازه آباد شده است .

مزرعه فتح آباد :

ازقناتهای قدیمه است که میرزا زین العابدین مستوفی البرز او را آباد کرد، قلعه بساخت کاروانسرا بنا نمود. هندوانه در آن مکان خوب می شود. اکنون خراب است.

مزرعه قنبر علی :

ازمزارع جدید است که هنوز آباد نشده است. فی الجمله آبی دارد. جزئی غله کاری می شود که قابل تفصیل نیست.

مزرعه مهدی آباد :

میرزا مهدی پسر عموی مستوفی الممالک دست به آبادی او زده، تازه می خواهد آباد کند. هنوز آباد نشده است.

مزرعه رحمت آباد :

از رودخانه ساوه مشروب می شود. چندسال قبل بند او را آب برده، اکنون خرابه افتاده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رساله جامع علوم انسانی

جبال و معادن

کوه گدن گلمز :

مشهور به کوه نمک در غربی شهر دراول ملک جعفر آباد ساوه واقع است. تاشهر قم چهار فرسخ است. نمک سفید شفاف دارد ، به طریق چشمه سار از دره های آنجا جاری است قدری که می رود بسته می شود . نمک قم و عراق تا کرمانشاهان از آنجاست .

کوه نمک از چهار طرف چهار فرسخ است که از هر طرفی يك فرسخ مسافت دارد. از این قرار به قاعده مساحت دوهزار و چهار صدوسی ونه خروار بذر افشان زیر کوه است. وقتی در عهد سلف یکی از اهل بدعت کوه را اجاره کرده مالیات بر آنجا بسته، همان سال چشمه سار او به کلی خشک شد رفیع بدعت او شد. کسی بالای کوه نمی رود یا به واسطه صعوبت مسلك یا به جهت تسمیه گدن گلمز. می گویند جن در بالای او مسکن دارد و غرابی در آنجاست که هر کس بر آنجا برود بر نمی گردد .

در این عهد ها شنیده نشده که کسی بالای کوه رفته باشد اما جن بودن در بالای کوه حرف غیر معقولی است بلکه در بالای کوه چشمه سار های نمک و دره های است که نمک از آنجا می جوشد و زمین آن دره ها مثل منجلاب و لجن زار است. آدمی که در یکی از دره های بالای کوه برود چون بخواد دره بیرون آید در وقت بالا آمدن به واسطه لجن و رطوبت زمین های آنجا لیز است پایش بند نمی شود که خود را از دره ها بیرون آرد، لابد در همان جا می ماند و بر نمی گردد و ممکن است که در گذار آن کوه نمد یا نندازند و بالا و پایین روند .

کوه یزدان :

در يك فرسخی شهر قم بلکه نزدیک تر در طرف غربی واقع است . سه فرسخ طول و نیم فرسخ عرض دارد . می گویند هزار و سیصد دره دارد و از قراری که حقیر دیدم باید چنین باشد . چشمه سار کوچکی در آنجاست که قابل زراعت نیست . هیزم خوب دارد . ثلث طایفه زندیه در وقت زمستان در آنجا هستند و به اسم « یزدان » از آن جهت خوانده می شود که پیش از بنای اعراب شهر قم را ، یزرنگ مجوسان که در قریه ابرستجان - که در دامنه این کوه است - منزل داشته ، اسم او یزدان فاذا ر بوده و این کوه را مرتع حشم خود قرار داده . لہذا به کوه یزدان شهرت گرفته . در آنجا سنگ های تخته هست که هر یکی يك ذرع عرض و دو ذرع طول دارد و از کوه بدون حجاری برخاسته می شود . سنگ بست قنات مبارکه ناصری که آبش در شهر قم می نشیند از آن سنگ ها شده . این کوه چندان ارتفاعی ندارد . شکار کبک و بعضی طیور در این کوه می شود چنان که مکرر روزهای زمستان و باره ای اوقات در اینجا با سرکار والا امیرزاده حکمران دام اقباله العالی آمده و کبک شکار فرموده اند .

این کوه در نزدیکی رودخانه بوده چندان مسافتی ندارد .

کوه کلاه قاضی :

در يك فرسخی شهر قم است . شباهت به عمامه دارد و قنات مبارکه ناصری که آبی تلخ دارد و برای ریختن اهل قسم است از کنار آن کوه جاری شده . سنگ گچ قم را از آنجا به شهر می آورند ، بسیار گچ برفوت خوبی دارد . گچ پزهای قم به خلاف دار الخلافه خودشان گچ را کوبیده و بیخته می فروشند . بعضی سالها خرور دیوانی بمسی شاهی و بعضی سالها سی و پنج شاهی می شود . در آنجا هیزم و گیاه نیست .

کوه نرداغی :

در يك فرسخی قم واقع است . تمام سنگ او سنگ آهک است و سنگ های قبور مسلمین از اوساط الناس را از آن سنگ ها می کنند . سنگ فرش و ازاره خانه ها

وحوض‌های شهر قم از آنجاست. گیاه‌چندانی ندارد. دامنه آن کوه مرتع گوسفند دارهای شهر قم است. چشمه و آبی ندارد. از آنجا تا رودخانه چندان مسافتی نیست.

کوه خضر :

قله شهر قم است. در بالای او مسجدی یعنی نمازخانه‌ای ساخته‌اند که حضرت خضر را در آنجا دیده‌اند. مسجد مختصر خوبی است. در دامنه آن کوه قریه مخروبه مگران است که از تلال آنجا مس بیرون می‌آورده‌اند. می‌گویند هر چه خرج بیرون آوردن مس می‌شده يك عشر کمتر عاید می‌شده است به واسطه نقصان يك عشر آن معدن متروک افتاده است.

تقریباً از شهر تا کوه يك فرسنگ می‌شود. در بین راه آسیایی است و از اول دامنه تا قله کوه پلکان‌های سنگی که از خود کوه است ترتیب داده‌اند که باید پیاده از آن پله‌ها بالا رفت، نمی‌شود سواره بدان‌جا رفت. حتماً باید به قدر سیصد پله را بالا رفت. از سایر کوه‌های مذکوره بلندتر است که لامحاله ارتفاع این کوه چهار مساوی آنهاست. در بالای کوه چشم‌انداز خوبی است مثل قله البرز و تل‌هرز طهران، دهات و شهر قم نمایان. در بالای قله حیاط سنگی و اطاقی دو ایوان و يك مسجد محراب داری است. مخصوصاً يك روز در خدمت سرکار والا در آنجا به سر بردیم، بسیار جای باروح و طراوتی است. دیده‌شدن خضر را در آنجا چیزی از خود نمی‌گویم اما الحق بالای آن کوه‌جای مرتاضین و کسانی است که از خلق می‌خواهند کناره کنند و کامل شوند. از آثار چنین معلومی‌شود که در هر عصری یکی از اولیا چندی در آنجا به سر برده‌است. در بهار محل تماشای اهل قم آنجاست به‌خصوص در روز سیزده عید. تمام این کوه از سنگ است. چند دره مهیبی دارد. در روبروی مسجد هم نمازخانه و معبد کوچکی است که از سنگ بنا شده است.

کوه دو برادران :

در پهلوی کوه خضر است. دو کوه است ملاصق و مقارن هم به شکل

مخروطی. گویا معمار از روی قرینه آنها را باهم ساخته است. عرض و طول و ارتفاع هر دو مقابل هم است. در محاذی آنها قلعه خرابه ای در سر کوه واقع است مشهور. گویا اهل قلعه جات در وقت انقلاب و لشکر کشی اسباب خود را به آنجا می برده اند.

در این کوه چشمه ساری ندارد و تمام از سنگ است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

ژانر جامع علوم انسانی

خالصه جات

موافق معمول ولایت .

قریه شمس آباد :

قنات آن دوفرسخ در بالای بلد واقع است و اراضی و محل زراعت از آنجا تا یک فرسخ در پایین بلد واقع است . هم آب قنات دارد هم آب رودخانه . آب قنات آن بر روی آب رودخانه می افتد و در بین مسافت چهار طاحونه دارد ، هر دو طاحونه در جنب یکدیگر . طواحین او را همه ساله حکومت به حکم دولتی به قاعده معموله به جماعت خبازقم اجاره می دهد و جماعت خباز مجبورند که باید گندم خود را در آنجا برده ، آسیا کنند و در جزو مالیات اجارات آنها را به حکومت کارسازی می کنند و سادات اخوی طهران از این طواحین حق ملکی دارند که هر ساله از حکومت مبلغی از بابت اجاره طواحین می گیرند و این مطلب در کتابچه دستورالعمل همه ساله ضبط است .

آبش زیاد و محصولش خوب است لیکن چون اغلب سنوات محصول قم ازشتوی و صیفی مبتلای آفات سماوی و کم آبی می باشند آنجا هم حالت سایر مزارع قم را دارد . هر وقت آفتی باشد دوهزار تومان کسر دارد و اگر آفتی پیدا نشود و حاکم مراقب باشد دوهزار تومان علاوه بر جمع دیوانی می برد . قلعه مختصری دارد که خراب شده ، جای آباد زیادی ندارد که برزگر و عمله جات شب و روز در آنجا بمانند همگی شب به شهر می آیند . اگر دولت سیصد تومان خرج کند و اطاق های قلعه را مرمت نماید که کارگران شمس آباد در همانجا بمانند فایده دوچندان پیدا می شود و دیوان کمتر اجرت عمله و مزدور می دهد . حصاد

و برزگری که روزی چهار فرسخ از شهر بیاید و برود در روز چه قدر می تواند کار بکند ؟ .

شمس آباد جزو توابع و حومه شهر است . نزدیک لنجرود و صرم و خورآباد است . صیفی و شتوی او خوب می شود . این قریه از املاک مرحوم عبدالله خان اصفهانی امین الدوله حکمران قم بوده است . دیوان عوض باقی آن راضبط نموده است و به خالصه معمول داشته است . در اول این کتابچه مسطور شد که عبدالله خان امین الدوله حکمران هزار و هشتصد خروار آب را از رودخانه که حق رعایا بود برداشته به شمس آباد ملک خود برد و بارعایا قرار گذاشت که پس از درآمدن آب از قنات شمس آباد باز این هزار و هشتصد خروار آب را به رعایا بدهد . چون آب قنات درآمد به حکم حکومتی خود آب رودخانه را به رعایا نداده ، معمول داشت که این هزار و هشتصد خروار آب رودخانه در شمس آباد بیاید . به واسطه این مخالفت عهد و تعدی فاحش باید نگریست که در این صفحه شمس آباد جزو خالصه نوشته می شود و عوض باقی عبدالله خان این قریه ضبط دیوان می شود . بیچاره در زندگانی که قریه خود را ضبط دیوان دید و پس از مردن این نام بد را به جهان گذاشت که پس از پنجاه و شصت سال مثل من سیاحی آمده در این کتابچه چنین مطلبی می نگارد . فیه عیرة للناظرین .

محصولات - شتوی : غله است . صیفی : خربزه ، هندوانه ، جوزق ، کرچک ،

کنجد ، تریاک است .

بذر - شتوی : ۲۶۰ خروار . صیفی : ۲۵ خروار .

مالیات - از بابت جمع مقاطعه دیوانی بعد از وضع ملاحظه خرج قنات

و تعمیر قلعه و مخارج بذر و نسق زراعت : ۲۵۰۴ تومان .

عمله جات - از همه جهت : ۱۰۰ نفر (ساکن قلعه که دشتبان است : ۱۰ نفر .

ساکن شهر : ۹۰ نفر) .

قریه شاه آباد علیا :

وقتی آباد بوده است و از رودخانه قم حق آبی داشته . در این اوقات

مخروبه است و همان آب اورا مقرب الخاقان میرزا مهدی آشتیانی عوض مواجب تبول نموده است در عوض نود تومان ، و چون صاحبان باغات به قدر کفایت آب ندارند از او اجاره می کنند و به باغات خود می برند . قلعه آن خرابویی سکنه است و محل زرع لم یزرع است .

قریه قمرود :

ده بسیار معتبری است از آن که دست تطاول حکام به آنجا نمی رسد و این قمره به واسطه اتفاق اهالی آنجاست چه آن که اهل آنجا نصیری مذهب علی الهی هستند و از مردم کناره دارند. نایب و مستأجر را به خانه های خود نمی برند و از کارشان کسی آگاه نیست . حق دیوانی خود را حاضر کرده نقداً به مباشر حاکم و مستأجر می دهند که مأمور برای آنها نیاید . هیچ وقت نزاع ندارند که به حکومت عارض شوند و اگر امری هم اتفاق یافتد خودشان اصلاح نموده ، از لجاجت یکدیگر به حکومت اظهار می کنند که از آنها جریمه گرفته شود و اکثر آنها صاحب قاطر و الاغ بسیار می باشند و هم وقت عیش و عشرت دارند. در قم که مسکرات کمتریافت می شود در قمرود بسیار است که نزد خودشان صرف کرده هیچ کس از غیر مذهب خود را شرکت نمی دهند . هر شب تار و پنبورو سور و سرور دارند . طایفه «بژمانلو» هستند. ظاهراً مذهب خود را بروز نمی دهند مگر کسی را که اهل حال و مثل خود علی پرست بدانند . مرا از وضع آنها بسیار خوش آمده که در عرض مدت این حکومت ندیدم عارض بشوند و از برای هم مأمور ببرند. جمعیت آنها زیاد است .

زراعت آنجا بلكرشته قنات دارد که بعد از آفتابی شدن آب قنات در آب رودخانه می افتد برای آنها می رود . در بهار به قدر حاجت آب از رودخانه برمی دارند مگر آن که کم آبی بشود که آب از زراعت بلد علاوه نباشد باید به همان آب قنات قنات کنند (۱) . از املاك مرحوم عبدالله خان امین الدوله

۱ - بند عمری در آنجا داشته که آب از آنجا برده می شده است. شرحی

دارد که در این جا نوشته شد .

است که دیوان عوض باقی اوضبط نموده است ، اراضی بسیار مرغوب دارد . رعیت آنجا به قدر پانزده خانوار بیشتر نیست ولی اهالی قمرود قریب دو بیست خانوار می باشند و سرو مواشی از قدیم داده می دهند . چند سال بود که حاجی رحیم خان خازن الملك اورا عوض مواجب و مقرری خود قبول نموده بود از حکومت قم موضوع بود لیکن در سنه تنگوزئیل باز از قبول بودن خارج شده و با حکومت است .

درسفلای اومزرعه ایست مشهور به کوه سفید ، و اربابی است . تریاک خوب درین جا به عمل آید . هیچ جای ایران به مثل قمرود زمین قابل و با استعداد نیست به شرطی که صاحب داشته باشد . بهترین املاک قم قمرود و سراج و شمس آباد و جمکران است .

مالیات آن بعد از وضع مخارج - نقد : ۵۱۷ تومان و ۲ هزار . جنس : ۳۴ خروار (قمرود : ۳۰۰ خروار . کوه سفید : ۴۰ خروار) .
ومرا در شرح حال جماعت قمرودی طرفه واقعه ایست که به سلسله قاجاریه خدمت کرده اند :

پس از وفات کریم خان آقا محمدخان از شیراز به طرف ری روان شد . چون به قم رسید نجف خان زندی در آنجا حکومت داشت و بسیار با اقتدار بود ، آقا محمدخان را به شهر راه نداد . آقا محمدخان در سردروازه ری در کنار سنگری که الان به سنگر معروف است ایستاد ، خواست شهر را بگیرد نتوانست . نجف خان که در محله عربستان منزل داشت هر روز از شهر بیرون رفته به آقا محمدخان شکستی می داد و بعد مراجعت می کرد . هفده روز طول کشید . آقا محمدخان مأیوس شد خواست به طرف ری روان شود اهل قمرود نزد او رفته ، از او وعده التفات خواسته گفتند از دروازه ای که به ما سپرده شده است تورا داخل شهر می کنیم به شرط آن که با ما نیکی کنی . بهمین قرارداد او را به باغ سرو کاج بردند که الان هم بهمین اسم معروف است و او را داخل شهر کردند . حکم به قتل عام داد نجف خان تمام اموال و اسباب و جواهر خود را جا گذاشته از دروازه ری بیرون رفت . طایفه

حاجی حسینی که الان در قم هستند و اصلشان گرجی است اموال او را دزدیده، چون در آن محله بودند هر چه توانستند بردند و در آن عصر این طایفه به حاجی حسینی معروف نبودند، جمعی معذود بودند که حاجی حسین نام در میان آنها ترقی کرده این طایفه به او منسوب شدند.

خلاصه چون آقا محمد خان بنای قتل و غارت گذاشت آقا خلیل متولی باشی و شیخ الاسلام و ابو محمد و شیخ محمد سعید نامی به شفاعت نزد آقا محمد خان رفتند که دست از قتل بردارد. سه نفر از ترس ضعف کرده داخل نشدند. آقا خلیل متولی باشی و شیخ محمد سعید یادگیری رفته شفاعت کردند. آقا محمد خان قبول نکرده. آنها از جا برخاسته، مترضانه گفتند ما به تکلیف اسلامی خود رفتار کرده آمدیم محضاً لله شفاعت کنیم، کنون که قبول نمی فرماید باما حرجی نیست. آقا محمد خان دوباره آنها را به محضر خود نشانیده و شفاعت ایشان را قبول کرد و دست از قتل برداشتند.

آقا محمد خان در همان اوان از خیابان به صحن می رفت شخصی در بالای بام به تماشای او [آمد] به تفنگ دار حکم کرد کله او را به تیرزد. چون کراحت منظر داشتند او را خوش نمی آمد که او را تماشا کنند.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

قنات خیرات شهر دارالایمان قم

قنات مبارکه ناصری - که حسب الامر قدر قدر اقدس شهر یاری روحی فداء جاری شده در سنه هزار و دوویست و هفتاد و پنج، به قدر سه سنگ آب دارد که به جمیع شهر گردش می کند. مردم به این واسطه دعا گویند و ایسن قنات الحال به دست محمد تقی یک از باب است که هر ساله مخارجی جهت تنفی از دولت می گیرد و در کتابچه ثبت است (۱).

قنات میرزا ابوالقاسم - یک دانگ و نیم آن ملک است و نیم دانگ از قلمه میرزا ابوالقاسم است و چهار دانگ وقف شهر است به چند محله مخصوص قم. به قدر نیم سنگ آب دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

۱- بیشتر سالی صد و پنجاه تومان به جهت تنفی می گرفت و در کتابچه ثبت بود، مردم از باب شکایت کردند این پول را دیوان نداد تا آن که اعلی حضرت شهر یاری در ۱۳۰۵ سیچقان ثیل به قم تشریف بردند باز سالی صد تومان برقرار فرمودند.

بلوکات

بلوکم در قدیم الایام بسیار بوده. حدی از حدود قم به همدان و حدی به ری و حدی به اصفهان بوده. قم از جمله چهار شهری است که عرضش صد در صد بوده که قرینه اصفهان و ری و همدان بوده. الان اطراف او را موضوع و مجزا نموده اند. هیچ ولایتی از عراق کمتر از قم بلوک و توابع ندارد، آنچه باقی مانده بغداد توابع حومه شهر پنج بلوک باقی مانده است که جزو جمع حالیه قم است: جاسب و قهستان و اردهال و واز کرود و قمرود که هر یک از آنها چند قطعه ده دارد الا قمرود که یک قریه بیشتر نیست. و هوای آنها بیلاق است و کوهسار، سوای قمرود و واز کرود. ابعد بلوک اینجا جاسب و اردهال است که ناشهر قم هشت فرسخ است و اقرب آنها واز کرود است که ناشهر دو فرسخ است. پیش از گرانی که تعداد نفوس بلوک شهر به قدر بیست هزار نفر اناؤذ کوراً صغیراً کبیراً به قلم آمد الان به قدر ثلث آنها باقی مانده است که حالت هر یک از دهات در جزو بلوک خود نوشته می شود و کتون که چندین سال است از گرانی گذشته بازیست هزار نفر هستند بلکه بیشتر شده اند.

قهستان

اکثر این دهات کوهپایه و هوای آنها به سردی مایل است، حاصل زمینی کم دارند. اغلب معاش آنها از حاصل اشجار و زغال سوزانی می گذرد. هوایشان در غایت لطافت و آبهایشان عذوبت دارد.

قریه ورجان :

نزدیک ترین ذرات قهستان به شهر قم است. هوایی معتدل دارد، نه به گرمی شهر نه به سردی کوهپایه است. آب و ازقات است که چندان اعتباری ندارد. دوسه مزرعه مختصر دارد. حاصل شتوی آنها گندم و جواست نزدیک به کفایت، وصفی کاری جوزق است که خوب به عمل می آید. چیزی که تعریف دارد انجیر باغات آنهاست که هر جریبی ده تومان در باغات انجیر آنها عاید می شود. دوام انجیرها تا اول ماه قوس باقی می ماند و حمل به شهر می کنند. مشهور است که سمن انجیر تازه آنها یک من انجیر خشک دارد. لیکن قناتش آسمان نگر است. در آنجا تفنگچی و شکارچی خوب پیدا می شود. در کوهسار آنجا شکار کوهی بسیار است و کبک و تیهو دارند. شصت خانوار در آنجا ساکن است. مسافت آن تا شهر چهارالی پنج فرسخ است. به قریه کهنک خیلی نزدیک است. مالک این قریه حاجی محمد کمال تاجر ساکن قم است، رعایا هم قدری در آنجا ملک دارند.

عدد نفوس آنها از این قرار است :

۲۵۰ نفر

ذکور : ۱۳۵ نفر (کبیر: ۶۵ نفر. صغیر: ۷۰ نفر).

اناث صغیراً کبیراً: ۱۱۵ نفر.

[مالیات: ۱۵۴ تومان و ۸ هزار.]

قریه سینرویه :

در اعلائی قریه ورجان است. قریه مختصری است. آب آنها از چشمه و قنات است. شتوی آنها جو و گندم، صیفی جوزق و کرچک است. باغات آنها انار و انجیر است. شکار ندارند. مرتع آنها در تلال اطراف آنجاست. نوکردیوانی و ایلات ندارند. خانوار آنها به قدر پانزده می باشد، اغلب بزراعت آنها به واسطه کمی رعیت در آنجا زراعت نمی شود. رعایای آنجا نزد صاحبان ملک خیلی قرب دارد. قلبی کبک و تیهو در آنجا پیدا می شود.

عدد نفوس: ۷۵ نفر (ذکور: ۴۰ نفر. اناث: ۳۵ نفر).

قریه کِهک :

از قراء معتبر قهستان است. در جلگه اتفاق افتاده. قنوات متعدد دارد. چون در وسط قهستان است مرتع و جبال آنها کم است. مردم او رعیت پیشه و کاسب هستند، اهل رزم و بزم ندارد. شکار در آنجا نیست. جنگل ندارد. شتوی آنها اغلب گندم و قلیلی جو است. جوزق کاری آنجا در نهایت اعتبار است، خوب نسق می کنند و خوب به عمل می آید .

قنات های آنها آسمان نگر است در سال های کم بارشی خشک می شود . باغات آنها قیسی و زرد آلو و امرود و قلیلی انجیر است. اهتمام آنها در پنبه کاری است . هوای آنجا اعتدالی دارد ولی نمی توان آنجا را بیلاق قرار داد . مردم آنجا الان از این قرار بیشتر است و این عدد در سال های نزدیک به گرانی بوده است کتون زیاد تر هستند:

۷۳۵ نفر

ذکور: ۳۲۰ نفر (کبیر: ۱۵۰ نفر. صغیر: ۱۷۰ نفر).

اناث صغیراً و کبیراً: ۴۱۵ نفر.

در قریه کِهک قاشق های خوب می تراشند و کوزه های نازک لطیف می سازند و آهنگری هم می کنند. ده بسیار معتبر بزرگی است. خانه ها و عمارات خوب دارد و چند دکان در این جا است و در خارج قریه امام زاده ای می باشد. در کوه های اطراف کِهک برج بسیار بلندی می باشد که شرح آن در قریه و شنوه نوشته می شود . از این جا تا قم چهار فرسنگ است .

قریه پید دهند :

از دهات معتبر قهستان است. تبول شاهزاده محمد هادی میرزا پسر فتحلی شاه است (۱). یکی از بیلاقات خوب قهستان است، کنار رودخانه، خرمی با

۱- تبول مخارج مقبره فتحلی شاه طاب ثراه است که تولیت آن با شاهزاده محمد هادی میرزا پسر فتحلی شاه باشد.

نضارت دارد. نهایت صفا و اعتدال را دارد. از شمران ییلاق طهران بهتر است. عیش این است که تا قم پنج فرسنگ است. قدری حالت اوین طهران را دارد که در دره واقع شده قدری خنگی [دارد]. با سرکاروالا روحی فداه روزی را در آنجا بسر برده ایم و نهایت فرح را دارد.

آب آنجا از قنات است که از دشت قریه کرمجگان جاری است. باغات جنات عدنی دارد. از هر گونه میوه ییلاقی در آنجا بوده سبب بسیار پروری دارد. اطراف او تلال و جبال است. کبک و تیهو بسیار و شکار کوهی دارد. دوسه مزرعه هم دارد که یکی از آنها مزرعه «واسان» است که نهایت سردی را دارد. حاصل زمینی آنها کم است بخصوصه صیفی کاری به واسطه سایه اشجار کمتر به عمل می آید. جو ترشه که در فصل پاییز علف است و مادبان اسب در آنجا خوب به عمل می آید.

مردم آنجا هفتاد و پنج خانوارند. چند نفر تفنگچی در آنجا هست. نوکر دیوانی و ایلات ندارد.

[عدد نفوس]: ۳۹۲ نفر (ذکور بزرگ: ۹۰ نفر، اناث و اطفال: ۳۰۲

نفر).

قریه کرمجگان:

ییلاق قهستان است. جبال راسیات بسیار دارد. آب آنجا بسیار خوب و زیاد بوده اشجار ییلاقی دارد (۱). دو مزرعه در اعلای آنجاست یکی «درباغ» و یکی مزرعه «محمدخان» که از شدت سردی در تابستان در سایه آنجایی بالا پوش نمی توان نشست.

«درباغ» از جمله جایهایی باشد که نظیر آن در تمام جهان نیست. بهشت روی زمین است. هر چه در تریف آنجا نوشته شود کم است. هوایی به غایت ییلاقی دارد. شکار کبک و تیهو در آنجا بسیار است. در کوهسار آنجا پلنگ

۱- نیول مخارج مقبره محمد شاه طاب ثراه است که تولیت آن بامیرزا

آقانام و میرزا باقر است که هر دو برادرند.

شکل پیدا می‌شود. شکار کرمی دارد. حاصل شتوی آنجا به واسطه بیابانوسایه اشجار کم است. حاصل مالیاتی بدبیر لویا و نخود ندارد. اشجار جوزوسیب و امرود بسیار باشند و سایر اشجار بیلاقی هم هست. انگور آنجا درست شیرین نمی‌شود. خانوار آن به قدر صد می‌شود. جنگل و ایلات و نوکر دیوانی ندارد. در آنجا به قدر بیست نفر تفنگچی پیدا می‌شود. در این جا امام زاده ای است که در حوالی آن صفایی و هوای معتدلی است.

در بلوک قهستان به جهت بیلاق قم سه مکان است که نظیر آن نایاب است :
اول قریه و شنوه که شرحش می‌آید، دوم کرمجگان، سوم بیدهند. اما آب کرمجگان خوب نیست چون به بیدهند می‌رود بهتر می‌شود لیکن شنوه از حیث هوا و آب بر همه جا ترجیح دارد.
چند شیی در کنار نهر رودخانه زیر درختان چادر و دستگاه زده به سر برده ایم. در تابستان شب به درجه ای سرد بود که خز و سنجاب و البسه زیاد کفایت نکرد همرا به لرزه در آورد. در کنار آتش نشستن نهایت مطلوبی را دارد.

عدد نفوس قدیم که حالا بیشترند: ۴۵۰ نفر.

ذکور: ۲۲۲ نفر (مرد): ۱۱۰ نفر. اطفال: ۱۱۲).

اناث صغیراً کبیراً: ۲۲۸ نفر.

قریه ابرجس :

ازدهات قهستان است. در بیلاق بودن درجه وسطی دارد: می‌توان در آنجا بسربرد. هوایش مانند ازاج طهران است. یک طرف او کوهسار و طرفی هموار و دو طرف محل رودخانه کرمجگان و بیدهند است. ده مختصری است. سابقاً مالیات فوق‌الطافه داشتند در ممیزی این دولت تعدیل شد. روزگار خوشی دارند. شتوی آنها جو و گندم است. صیفی کاری قلیلی جوزق و لویا و نخود است. آب آنها از قنات کم است. اشجار جوز و بادام دارند. سایر اشجار آنها بیلاقی است. جنگل و ایلات و نوکر دیوانی ندارند. شکار کبک و تیهو در آنجا قلیلی هست. جای باصفایی است.

عدد نفوس پانزده سال قبل این است:

۹۷ نفر

ذکور: ۴۵ نفر (مردکاری: ۲۳ نفر. اطفال: ۲۲ نفر).

اناث صغیراً کبیراً: ۵۲ نفر.

قریه فردو:

یكسینتی می خواهد كه درصفا و هوا مانند فردوس برین شود. واقعاً از ییلاقات خوب است. در ییلاق و طراوت كمر ازوشنوه نیست. اغلب در آنجا ییلاق روند. آب اواز قنات و چشمه ساز است. حاصل زمینی آنجا گندم و جو است. صیفی لویا و نخود و قلیلی جوزق و جوت ترشه. اشجار باغات آنها جوزو بادام و سایر اشجار ییلاقی دارد.

جبال راسباتی در آنجا است كه قابل سیر و تماشا است. آخر دره كوهها منتهی به مزرعه «یمال» و «وسف» و «ژی» می شود. این سه مزرعه كه كوه و دزه است و سكه ای در آنجا ندارد بهترین جایهای روی زمین است. از شنوه و كرمجگان و بیدهند هزار مرتبه برتر است. ییلاقی و كوه و دزه آنجا مشابه لار طهران است. از سیاه پلاس و سرخه سرویورت خانلرخان كه جرو لار است خوش تر است. عیب لار این است كه شبش به غایت سرد و وسط روز آنجا در بعضی ایام به غایت گرمی دارد اما این سه مزرعه در روز و شب به درجه اعلی سرد است. بادهای خوب می وزد. در قلب الاسد تابستان آدمی در آفتاب آنجا از سرما طاقت نمی آورد. بادهای بسیار خوب در آنجا می وزد. نهایت لطافت را دارد. عیب دیگر لار این است كه هیچ درخت ندارد و در اراضی آن جز گیاه جاجیق و لبان الثور چیزی نروید و اغلب جایهایش گیاه ندارد اما اراضی و كوههای این سه مزرعه سراسر سبز و خرم بوده، همه جایش چمنزار است. بعضی جایهایش شباهت به كلاردشت مازندران دارد.

در خدمت سركار امیرزاده اعظم روحی فداه از كرمجگان بهوسف آمدیم و چند روزی اقامت كرده، از این سه مزارع بهره ور گشتیم. از جمله جایهای این است

که دیدن آنها لازم است .

ازوسف تاقریه و شنوه يك فرسخ است که ازسخنی مانند چهارفرسخ راه است. در دو طرف راه که رودخانه باشد درختان بسیاری است. تمام راه سنگلاخ است. کوه های این سه مزرعه شکار بسیار دارد. هیچ سواری حرکت نمی کند مگر آن که دوسه شکار بیاورد. علی الاتصال فهقهة کبک به گوش [می رسد]. وقت شکار فره کبک به درجه ای فراوان است که شخص غیر شکارچی هم اگر تیری بیاندازد شکار کبکی خواهد کرد. هیچ وقت نیست که چشم آدمی به پیا بان و دامنه بیافتد و پرواز دسته کبکی را نبیند. درندگان هم در این کوه ها بسیار است. بایست نفر شکار جرگه در این جا ممکن است. اهل دهات حول وحوش به واسطه این کوه ها شکارچی شده اند و شب ها در کوه می خوابند .

این سه مزرعه به واسطه سردی منفعتی برای مالکین ندارند. مزرعه و سف متعلق به میرزا جلال کاشی است. اغلب سال ها گندم و جو در این جاها خوشه نمی بندد. ایل عرب در این مزارع منزل کرده، بیش از سه ماه نمی توانند در این جا درنگ کنند. اول پاییز ممکن نیست که در اینجا کسی يك روز بماند.

ازوسف تاجاسب يك فرسخ است و از وسف تاقریه و شنوه هم يك فرسخ است. آب رودخانه و سف بهوشنوه می رود گواراترین آبهاست. بین راه وسف و بلوک تاجاسب قنات شاه پسند از مال میرزا محمود فردوی ساکن قم است گواراترین آبهاست. این بنده خوردم و فوراً گرسنه شدم. يك سنگ آب دارد اما در سال برای صاحبش پنج تومان منفعت ندارد جهت آن که از سرما در این جاها نمی توان زراعت کرد لهذا آب بی مصرف مانده هر زمی رود.

هرچه در توصیف این سه مزرعه نوشته می شود باز حق آنها [ادا] نشده است و مقام گنجایش بیش از این ندارد. بیلاق این سه مزرعه مشهور دنیاست در مرتع اهل قریه فردو در زمستان در حسین آباد و شوراب است و تابستان در تلال و جبال اطراف فردو مرتع دارند. شکار کبک و تیهو و قوچ کوهی بسیار است. عدد خانوار قدیم آنها که کنون بیشترند از این قرار است :

۳۶۰ نفر

ذکور: ۱۷۰ نفر . اناث: ۱۹۰ نفر

قریه و شنوه :

تاشهر هفت فرسخ است (۱) . اول ییلاق قم است که جزو بلوک قهستان است مشتمل بر جبال عظیمه . چهارطرف او کوهسار سر به آسمان کشیده . چنان کوه بر آنجا احاطه دارد که وقت هبوب صرصر عاصف در آنجا نسیم ملایمی می وزد به این واسطه توت آنجا به درخت می ماند و توتش خیلی بهتر از توت Sherman طهران است . از کثرت لطافت و شهد حمل و نقل به هیچ جا نتوان کرد . هوای آنجا آنقدر لطافت دارد که در شب های تابستان شمع بی فانوس می وزد و اشک نمی کند با وجود این بی بالاپوش نمی توان نشست . تمام شب های تابستان آتش در آنجا مطلوب است و بدون مسخعات و مکيفات اگر چه تریاک باشد نمی توان از سرما در آنجا نشست با آن که بادی نمی آید که شمع را به اشک بیاورد . صبح از خواب برخاستن به قدری سخت و مشکل است که آدمی آرزوی کرسی و حمام دارد و این سردی به واسطه باد و نسیم خارجی نیست بلکه این سردی از جوهر هوای آنجاست و طبعاً این لطافت و اعتدال بدون عوارض خارجی در آنجا هست .

اول ییلاق است که نظیر آن به خوبی یافت نشود . روزهای تابستان حقیقاً مکرر در آفتاب خواهیم غرق نکردم . مدت دوماه در خدمت سرکار امیرزاده حکمران روحی فداه در آنجا در باغ ملاسدالله کنار آسیای اول چادر زده منزل داشتم . دو آسیا در این قریه هست که در اطراف آن آسیاها بهترین امکان و شنوه است . آب رودخانه آنجا به گوارایی مشهور است چنانچه با همه آب های اطراف موازنه کرده اند از همه سبک تر بوده است . «آب کوار» قریه لنجرود که در دو فرسخی شهر نزدیک صرم و خور آباد است از این رودخانه به آنجا می رود و آب

۱ - بیول مخارج مقبره مهد علیای مادرشاه است که تولیت آن با حاجی

آغارضاخان خواجه است .

کوار لجرود خیلی تعریف دارد.

ازفاضل رودخانه و شنوه صیفی کاری خالصه شمس آباد حقابی دارد که همه ساله حکومت می برد و این فقره به حال رعایای و شنوه مضر است. در سال های کم آبی اهل و شنوه به حکومت تعارفی می دهند که ار آب دادن شمس آباد معاف باشند. قریه و شنوه علاوه بر رودخانه آب قنات هم دارد که تبول حاجی آغا رضاخان خواهه و متولی مقبره مهدعلیا طاب تراها می باشد .

درخارج و شنوه امامزاده ای است که در ایوان آن تماشا گاه خوبی است و زیر پای آن رودخانه و مزارع است مثل تخت امامزاده قاسم شمران که بیلاق طهران است مرتفع بوده و بسیار باصفاست .

در يك فرسخی و شنوه غاری است که در بین راه و شنوه تاغار سه گذار دارد و در گذار آخر که به طرف غار سرازیر می شود يك چمن سبز خرم کوچکی است که درخت های بید کهن و جوان در آنجاست و هشت اصله درخت چنار دو ساله دارد . منتهای این چمن تنگه ای است که دوست ذرع عرض آن است و منتهی به رودخانه می شود و در آن رودخانه درختان بید است .

غار در سمت شرقی چمن واقع است . طول در غار يك ذرع و يك چارک است و عرض آن يك ذرع است و اصل خود غار پنج ذرع طول و سه ذرع عرض دارد . سمت غربی غار حوضی است سنگی که سه ذرع طول و دو ذرع عرض دارد و در سمت شرقی که بالا می رود به صفة روشنی می رسد . در میان آن صغه حوضی است به قدر سنگاب بزرگی که عمق آن يك ذرع و يك چارک است و در حوض اول از سقف غار آب تقطیر می شود قطره قطره در آن حوض می چکد و حوض پراز آب صاف شده است که دیگر از آن حوض آبی جریان و سیلان پیدا نمی کند و میجران ندارد . در اطراف غار تلال و جبال است .

در کنار رودخانه به فاصله نیم فرسخ و يك فرسخ و دو فرسخ و يك میدان چند مزارع است که مثل دهات خانوار دارد و متعلقات و شنوه یکی از آنها «اول» می باشد که باغات و میوه جات و خانوار دارد . یکی دیگر «هده رود» علیا و سفلی

می باشد که جای خوش آب و هوایی است . یکی دیگر شاهزاده اسماعیل است که مزرعه آنجا « بیرقان » نام دارد ، میوه جات و سیب و فندق و انگور خوب به عمل می آید .

در شاهزاده اسماعیل که امام زاده ای است چند خانوار ساکنند که بین راه و شنوه و آنجا جنگل است و در اطراف رودخانه درختان و باغات می باشد . بقعه و بارگاه شاهزاده اسماعیل قابل انکشاف و شرح و بسط است به خصوص قنات آن که شخصی خواب دیده و سنگ کوه را تراشیده ، آب بیرون آورده است . چاه این آب در وسط این صحن است و این امام زاده کشف و کرامت نموده ، واجب العظیم است .

دره ریک از این مزارع شکار بسیار دست می دهد و روزها در آنجا بسر برده ایم و غیر از این مزارع باز مزارعی هست که نام آنها از خاطر م فراموش شده است و هر مزرعه خانوار معتبری دارد . مزرعه دیگر « دلووون » نام دارد که تفرج گاه خوبی است .

قریه و شنوه از حیث مزارع و بستان و جمعیت و طول و عرض خلك برج مبع قرای بلوکات ترجیح دارد . در اول قریه و شنوه اثر قلعه خرابه ای است که از قدیم الایام خبر می دهد . از قم که به و شنوه می آیند در بالای قریه میم و دستجرد در وسط جاده سنگ بسیاری ریخته اند که تلی شده است ، آنجا معروف به « گور زنی که » می باشد . می گویند در چندی قبل زنی بوده که چند نفر سوار داشته در برجی که در کوه کهک است و سابقاً ذکر شد منزل داشته ، با سواران به سر راه قافله آمده قافله را غارت می کرده است . وقتی که مرده است در کنار این جاده دفن شده پس از آن اطفال و اهل دیهات که از آنجا عبور می کرده اند سنگی به گور آن زن می انداخته اند که اکنون تلی بزرگ شده است و الحال هم به همان عادت باز اطفال سنگ به آنجا می اندازند . برج هم از همین جاده نمایان و تل سنگ در وسط جاده موجود است .

قریه و شنوه زنان خوبی و دارد و بیشتر آنها معامله [و خرید و فروش]

می‌کنند. هر حاکمی که به قم آید اکثر آنها در وشنوه ییلاق دارند. عمارات کیکلوس میرزای حاکم قم در وشنوه موجود است. وقریه وشنوه طبقه به طبقه است، خیلی سربلندی و سرازیری دارد. حاصل شتوی آنها گندم و تریاک باشد تریاک وشنوه بهترین تریاک یزد و سایر جایهاست (۱). سایر تریاک‌ها را به اسم تریاک وشنوه به فروش می‌رسانند. گندمی از آن کاریک نخود تریاک دارد. از برای خوردن تریاک وشنوه بهتر از کشیدن است اما تریاک یزد کشیدنش بهتر است. مالیات و امر معاش اینها از تریاک و فندق است.

فندق اینجا از جمیع فندق‌های ایران بهتر است مثل تریاکش امتیاز دارد. مخصوصاً تجار آمده تریاک و فندق را پیش خری می‌نمایند. تمام باغات آنها درخت فندق دارد و هر جا فندق باشد دلیل خوبی هوای آنجاست. صیفی آنها به غیر از جو ترشه و لویا چیز دیگر نیست. در بستان آنها اغلب فندق و جوز و بادام و انگور و سیب بسیار خوب است. سیب وشنوه مثل سیب اوین در کته‌طهران امتیاز دارد و چند قسم سیب خوب به عمل می‌آید.

عدد نفوس آنها یک هزار و چهارصد نفر است بلکه اگر در مزارع استراعا شود بیش از این نفوس است. و دو قنات و دو آسیا و حمام خوبی در وشنوه است. پنج شش نفر تفنگچی و شکارچی قابل دارد. صبح که از خواب برمی‌خاستیم کبک‌ن تا پشت چادر آمده بودند و اغلب اوقات قهقهه کبک شخص را از خواب بیدار می‌کند. کبک و تیهو و شکار کوهی فراوان است. در اطراف اینجا شکار جرگه به سهولت دست دهد. مردمش به واسطه اضافه مالیات پریشان و بیچاره‌اند. مردان کاری خوب دارد. عدد نفوس در سال بعد از گرانی از این قرار است [نفوس] که در خود وشنوه ساکن هستند دو بیست و نود نفرند اما اکنون که چند سال از گرانی گذشته و توالد و تناسلی شده است عدد نفوس اهل وشنوه و مزارع آن به دو هزار نفر می‌رسد.

درخت‌های گردوی اینجا را که اجاره کرده‌اند بعضی درخت‌ها بوده

که به هفتاد هزار گردوا جاره شده است.

قریه خاوه و طیره :

دوده کوچک است بسیار مختصر (۱). هوای ییلاقی دارند. اندک باغاتی از جوز و بادام و سیب و زردآلو، حاصل آنها گندم و جواست و صیفی نخود و لوبیا و کمی جوزق است. هر دو قریه به قدر بیست و پنج خانوار هستند و به قدر يك صد و بیست نفراناً ذکور آدارند. سه نفر از آنها غلام قراسوران جمعی مصطفی قلی خان عرب هستند. شکل بز و قوچ کوهی و قلیلی کبک و تبهو دارد.

قریه میم و دستجرد :

دو قریه ملاصق یکدیگر است از دهات قهستان. هوای معتدل دارند و ییلاقی نه قشلاقی، متوسط الحال، لیکن می توان در آنجا ییلاق کرد. جای باصفا و خوش هوایی است.

در دستجرد سه رشته قنات است یکی معتبر و دوتا کم آب. میم (۲) چهار رشته قنات دارد یکی پر آب و سه تا کم آب است. حاصل شتوی آنها جو و گندم، صیفی جوزق و ماش و عدس، باغات آنها انجیر و زردآلو و آلوچو و جوز و بادام. به قدر هفتاد خانوار در دو قریه می باشد. سه نفر غلام قراسوران و چهار تفنگچی. شکارگاه ندارند. رودخانه بیرقان جزو دستجرد است که فاضل آب و شنوه در آنجا می آید و مشهور به «کوار» است. قریه دستجرد سی خانوار و قریه میم چهل خانوار دارد.

۲۹۰ نفر

مردکاری: ۷۰ نفر. زن: ۷۰ نفر. اطفال: ۱۵۰ نفر.

۱- گویا قبول باشد.

۲- میم بروزن «حکم» قبول مواجب شاهزاده خاقان میرزای هندی است که ساکن قم است.

[منظور از «حکم» صیغه جمعی آن است. به کسر حرف اول و فتح دوم]

قریه قبادین:

از دیهات قهستان است (۱). سرشته قنات کم آبی دارد. هوای آنجا ییلاق است. ملک بی اعتباری دارد. باغات آنجا سیب و زردآلو و جوز و بادام است. شتوی جو و گندم، صیفی جوزق و نخود، مرنع معتبر ندارد. شکارگاه در آنجا نیست، ملک آنجا بیشتر [از] ارباب شهری است. پنجاه خانوار دارد. سه نفر از مردان غلام فراسوران ابواب جمعی مصطفی قلی خان عرب سهام السلطنه حاکم یزد است. عدد نفوس قدیم که حال بیشتر هستند:

۱۵۵ نفر

مردکاری: ۵۰ نفر. زن: ۵۰ نفر. اطفال: ۵۵ نفر.

قریه و نارج:

گرمسیر است (۲). باغات ندارد. آب آنجا از چشمه و قنات است. زراعت جو و گندم، صیفی جوزق خوب دارند. مرتع آنها در اطراف قریه با وسعت است. اکثر منافع آنها از حشم است. زبان آنها ترکی خلجی است. دو خانه ایل زند در آنجا است. به قدرده تفنگچی در آنجا میسر میشود. خانوار آنها سی و نه است. عدد نفوس آنها صد و پنجاه نفر است.

واز کرو

این بلوک دو قریه نیش ندارد که خیلی بزرگ است و آندو قریه صرم و خورآباد است. هر دو تیول است لیکن تیولی است که باز از برای حاکم منافع دارد. قریه دیگر هم هست که آنجا رالنجرود می نامند (۳). جای باصفایی است. آب «کوار» که از رودخانه بیرقان و فاضل آب و شنه است در اینجا می آید. و در لنجرود امامزاده ایست که گویند خواهر حضرت معصومه سلام الله

۱- تیول است.

۲- گویا تیول باشد.

۳- [اصل: می نمایند].

علیها است و نزدیک صرم مزرعه ایست که «جوانه صرم» می گویند آنجا هم امام زاده ای باشد که بقعه دارد.

هوای این بلوک برزخ قشلاق و ییلاق است و تا شهر دوفرسخ است میوه گرمسیری در آنجا بیشتر از میوه ییلاقی دست می دهد. آب آنها از قنوات می باشد و بعضی از آب رودخانه «کوار» است که در لنجرود می گذرد. چند نفر از غلامان فراسوران جمعی سهام السلطنه در اینجا هستند. هوای اینجا روزش خیلی گرم است و شب جزئی نسیمی دارد.

قریه صرم (۱):

چند مزرعه و قنات دارد. قنات های آنها آسمان نگر است. در سال های کم بارش آب آنها به کلی قطع می شود به این واسطه باغات آنها اغلب انار و انجیر است. انار صرم در غایت لطافت است چنان که به انار ساوه ترجیح می دهند. انجیر پر مغز خوب دارد. حاصل شتوی آنها گندم و جو است، صیفی جوزق و کرچک. به واسطه بی اعتباری آب قنات ها اکثر آنها فقیر هستند. هر چند سال یک مرتبه به واسطه شدت سرمای زمستان باغات آنجا خشک می شود. شکار و ایل ندارند. چند نفر تفنگچی در آنجا پیدا می شود.

عدد نفوس آنها: ۳۱۵ نفر.

ذکور: ۱۳۰ نفر. انات: ۱۲۰ نفر. اطفال: ۶۵ نفر.

قریه خورآباد (۲):

معتبرتر از صرم است. آب قنات دارد. میوه انار و انجیر است. چند مزرعه دارد که هربک آب قلیلی دارند.

لنجرود که جزو آنجاست باغات و اراضی مرغوب دارد. آب آنجا از قنات و رودخانه «کوار» است. درخت انار و انجیر بسیار خوب می شود چنان که

۱- تیول میرزا رضای البرز مستوفی دیوان است.

۳- تیول است.

درخت آنجا هر سالی یکی پنجاه من انار و انجیر می دهد اما بسیار سالها درختان آنها از سرما خشک می شود .

در نجرود ملکی است مشهور به «چاله خیر» و بسیار معتبر است. جو و گندم در آنجا خوب به عمل می آید به خصوص هندوانه آنجا مشهور است. ایلات و تلال و جبال ندارد. مرتع آنجا هموار با سنگان (۱) است. چند نفر تفنگچی قابل دارد. انگور آنجا بد نمی شود. عدد نفوس آنها پانصد نفر است که یکصد و بیست خانوار می باشند.

جاسب

در قدیم ایام «جای اسب» مشهور بوده به کثرت استعمال «جاسب» نامیده شده. یکی از سلاطین خیل اسبان خود را در آنجا جاداده که فر به شوندو مادر بلوک گردشی که چند روز در آنجا توقف داشتیم محسوس دیدیم که اسبان فر به شده و حال آمده، بازی و جلافت می کردند .

هفت قریه دارد. در میان یک دره کوه واقع است. به واسطه نزدیک بودن قراه به یکدیگر نایب آنجا پیش تر از نایب قهستان که چندین پارچه دیهات است مداخل می برد از آن که دهات قهستان هر یک چهار فرسخ به یکدیگر فاصله دارند که اگر در قریه ای اتفاقی بیافتد و نایب در قریه دیگر باشد مستحضر نمی شود و دسترس ندارد. در این بلوک غلام قراسوران جمعی سهام السلطنه هم هست .

آب آنجا از کوهسار است و قنات هم دارد که متعدد است. قناتی مسماة به «آبالویه» دارد که سابقاً خلاصه بوده و حالا در تصرف رعایاست. در سالهای بی بارشی بسیار کم آب هستند. حاصل شتوی آنجا گندم و قلیلی جواست. صیفی به غیر ماش و عدس و نخود ندارند. به واسطه نزدیکی کاشان لهجه اهل [آن] مثل اهل کاشان است. زغال اهل قم بیشتر از آنجاست ، اگر چه از بلوک قهستان قم و وزوای نفرش هم می برند اما زغال جاسب بهتر است.

۱ - با سنگان خاک قم نیست گویا مال کاشان است.

از جاسب تاشهر قم نه فرسخ است و تا وشنوه دو فرسخ است. راه سختی دارد. کوه‌های آنجا خیلی بلند است. پلنگ و سایر درندگان هم دارند. شکار گاه خوبی با شکار چیان قابل دارد. هوای آنجا در غایت سردی است. ییلاق خوبی باشد اما باز مانند قریه و شنوه نمی‌شود. انهار و اشجار و باغات خوبی در جاسب است. مرتع آنجا بسیار کم است که کفایت اهل جاسب را کاملاً نمی‌کند. عبور و مرور به آن دهات از گردنه ایست که بالای کرمجگان است. در سال‌های بارندگی از وسط فصل عقرب راه آنجا از شدت برف بسته می‌شود و تا یک ماه از نوروز رفته مفتوح نگردد. در تابستان برف آنجا را به‌کم می‌برند.

مردم آنجا اکثر کاسی حلوایی دارند که در جمیع شهرهای عراق از ایشان هست به‌خصوص در طهران که تمام حلوایی آنها از اهل جاسب هستند. به واسطه این کاسی اغلب آنها کر و کچل هستند چنانچه آدمی که سر او مو داشته باشد در آن دهات کم پیدا می‌شود. عدد سادات آنجا از سایر مردم بیشتر است و اغلب وظیفه دارند. ملا و صاحب سواد از آنجا بیرون می‌آید. یک قریه آنها مسکن طایفه بابی هاست که ناله «یا بهاء یا بهی» از خانه ایشان بیرون می‌آید و بچه‌های ایشان اسم «بها» را ذکر دائمی کرده‌اند و محبت دارند. از «عکه» گاه گاهی برای بعضی از آنها توقیعات آمده است.

قریه واران :

اعظم قرای جاسب است. مردم آنها رعیت پشه و کاسب هستند. اهل رزم، جنگل و مرتع و نوکر دیوانی ندارند. زراعت آنها از شتوی جو و گندم است. صیفی نخود و ماش و عدس و جو ترشه. باغات آنها جوز و بادام و انگور است. هوای به‌غایت ییلاقی دارد.

نفوس: ۶۶۰ نفر (ذکور: ۲۰۰ نفر. اناث: ۱۸۰ نفر. اطفال: ۲۸۰ نفر).

مالیات: ۵۶۲ تومان و ۵ هزار و ۸۰۰ دینار.

قریه کروکان:

بیلاقی ترین قراء جاسب است. در ریشه کوهسار اتفاق افتاده. هوایی به غایت سردی دارد. اشجار آنجا جوز و بادام و سایر میوه بیلاقی است. شتوی گندم و جو، صیفی نخود و ماش و عدس است. آب آنجا از کوهسار است. در آنجا سادات بسیارند.

نفوس: ۱۲۵ نفر (ذکور: ۳۵ نفر. اناث: ۳۲ نفر. اطفال: ۵۸ نفر).

مالیات: ۲۸۳ تومان و ۳ هزار.

قریه زر:

در تحت قریه واران اتفاق افتاده است. زراعت و باغات آنها مثل قریه واران باشد. شکار کبک و کوهی و تیهودر جاسب (۱) بسیار است.

نفوس: ۱۴۰ نفر (ذکور: ۲۵ نفر (۲). اناث: ۴۰ نفر. اطفال: ۵۵ نفر).

مالیات: ۳۴۸ تومان و ۵ هزار.

قریه هرازجان:

در وسط دهات جاسب است. از سایر دهات کوچک تر است. همه آنها ساداتند مگر به ندرت. اولاد مرحوم شاه صاحب جاسبی مشهور به سید مرغی در آنجا می باشند. حالت زراعت و باغات مثل سایر دهات است.

نفوس: ۱۵۵ نفر (ذکور: ۵۰ نفر. اناث: ۴۳ نفر. اطفال: ۶۲ نفر).

مالیات: ۲۱۸ تومان.

قریه وشتکان:

دهی مختصر است. در وسط دره آنجا اتفاق افتاده. حاصل آنجا جو، گندم. صیفی نخود و عدس و جو ترشه می باشد. باغات آنجا میوه بیلاقی دارد. هوای آنجا ملایم. اکثر آنها سادات هستند.

نفوس: ۹۵ نفر (ذکور: ۲۵ نفر. اناث: ۲۳ نفر. اطفال: ۳۷ نفر).

۱- [کذا].

۲- [کذا و باید ۴۵ باشد].

مالیات: ۱۸۱ تومان و یکصد دینار. چشمه آب سرد است و در آن
قریه و سقوتان:

به حالت و شکان است الا آن که در آنجا درخت فندق یافت می شود و این
 علامت بهتری آنجا از سایر دهات است. چشمه آبی دارد که زراعت قریه از
 آنجاست. در اطراف چشمه بیدستان خوب دارد. آب این چشمه گوارا و خنک
 است. به جهت کثرت صفا حکام که آیند در اینجا چادر و دستگاه زنند. قریه
 نفوس: ۱۵۰ نفر (ذکور: ۵۰ نفر. اناث: ۴ نفر. اطفال: ۶۰ نفر).

مالیات: ۲۹۰ تومان.
قریه بیجکان:

در اسفل دهات جاسب اتفاق افتاده. هوای آنجا از سایر دهات آنجا
 ملایم تر است به این جهت حاصل زمینی و باغات آنها بیشتر است. بادام از آن
 قریه بسیار به عمل می آید. در پایین آنجا که ملک جاسب تمام می شود کوه سد
 شده و راه بیرون رفتن ندارد. در آنجا سوراخی است که [در] کوه است. عبور مردم
 به طرف نراق و دلجان (۱) از آن سوراخ است. پشت آن کوه دشت و هموار
 دلجان است. در آنجا زخمه تنگی است هر گاه آن زخمه بسته شود به صاروج و
 سنگ آنرا بگیرند که فاضل آب جاسب در زمستان در آنجا جمع شود می توان
 در آن هموار زراعت کاملی کرد.

نفوس: ۵۲۵ نفر (ذکور: ۱۵۰ نفر. اناث: ۱۲۵ نفر. اطفال: ۳۰ نفر).
 مالیات: ۲۸۳ تومان و ۳ هزار.

تعداد نفوس حالیه جاسب و قهستان و بلده و غیرها بیشتر از اینهاست که
 در این کتابچه نوشته شده. البته در هر جا ثلثی باید افزود.

اردهال

دورترین بلوک قم است. هوایی بیلاقی دارد، اشجار باغات آنجا میوه
 دلجان خاک کاشان است.

بیلاقی است. حاصل شتوی گندم و جو است. صیفی قلیل جوزق و نخود و عدس و ماش و غیره است. نیول نادر میرزا است. به قدر پانصد تومان هم اضافه تیول است که باید حکومت بگیرد. اکثر مردم آنجا سادات هستند. مردم رعیت پیشه هستند. اغلب متمول و نزدیک به ممدت باشند. اهل سلیقه و خوش لباس و خوب رویند. به کاشان نزدیک تر از قم هستند. لهجه آنها و عاداتشان بیشتر شبیه به کاشان است. شکار کبک و قوچ و بز در کوهسار آنها هست.

مشهد قالی شوران مشهور است که در روز سیزدهم میزان از دهات اطراف و کاشان و فین مردم در آنجا جمع می شوند و از هر قریه کاسبزیادی آید. بازار خرید و فروش در آنجا می شود و قالیچه ای که امامزاده قریه مشهد در روی آن نشسته بیرون می آورند و هر یک نفر از اهل دهات گوشه او را گرفته به آب تر کرده سلام و صلوات می فرستند و بعضی سالها نزاع هم می شود و به اهل قریه ای که به قتل امامزاده مبادرت کرده لعن می کنند.

در حقیقت جشنی و تماشاگاهی درست کرده. می گویند در وقت شهادت امامزاده میوه های آنها سنگ شده است. الان در میان آنها از آن سنگها که صورت هر میوه ای دارد بعینها پیدا می شود و بسیار از مردم دیده اند که جوز و بادام سنگی بعینها در آنجاست.

اسامی قراء از این قرار است :

قریه مشهد :

اعظم قرائ آنجاست. قریه باصفایی است. سادات معتبر دارد. مشهد امامزاده علی بن باقر علیه السلام در آنجاست. اکثر سادات خدام و متولی امامزاده بوده، از موقوفه وظایف دارند و امامزاده موقوفات بسیار و شصت نفر خادم و فراش و غیره دارد. در اینجا سردابه ایست که چند نفر نقش اولیاء حقه از قدیم در آنجا قطار چیده اند و اعضاء و جوارح تمام به حال خود است که مضمحل نشده و نفرت بر نداشته، بدن آنها خشک است. دست که به پوست آنها می رسد مثل استخوان سخت است نعومت ندارد. چون حقیر در آن بلوک نرفته است

کاملاً شرح آنجا را نمی‌توانم بنویسم والا بلوک اردهال قابل اکتشاف و شرح و بسط است.

خانوار آنها: ۱۴۳ خانوار. عدد نفوس: . . . نفر (ذکور: ۱۰۰ نفر. انات: ۷۰ نفر. اطفال: ۴۱۸ نفر).

مالیات: ۴۲۲ تومان و ۷۰۰ دینار.

قریه کرمهه:

ارقرای اردهال است. درحالت آب و هوا با سایر دهات آنجا فرقی ندارد. مردم آنجا رعیت پیشه‌اند. هیچ کدام از این قراء نوکر دیوانی و ایلات ندارند. خانوار آنها: ۲۶ خانوار.

نفوس: ۹۱ نفر (ذکور: ۳۰ نفر. انات: ۲۰ نفر. اطفال: ۴۱ نفر).
مالیات: ۱۰۵ تومان.

قریه سینقان:

دره‌ها و آب مثل مشهد است. باغات و حاصل آنجا از همان قرار است. هوای آنجا بی‌یلاق است.

خانوار: ۵۳ خانوار.

[نفوس]: ۲۴۳ (۱) نفر (ذکور: ۸۳ نفر. انات: ۱۶۳ نفر. اطفال: جزو ذکور و انات است).

مالیات: ۲۵۳ تومان و ۲ هزار و ده شاهی.

قریه کله‌جار:

مختصر قریه‌ای است. در آب و هوا مثل سایر دهات است. مردم رعیت پیشه دارد. حاصل آنها مثل سایرین است.

خانوار آنها: ۴۵ خانوار.

عدد نفوس: ۲۴۰ نفر (ذکور: ۵۵ نفر. انات و اطفال: ۱۸۵ نفر).

مالیات: ۱۸۶ تومان و ۹ هزار و ۷۰۰ دینار.

قریه ارمک : القبا ارمک : قریه ارمک

ازدهات معتبر اردهال است. اکثر مردم آنجا سادات هستند. در آب و هوا و حاصل با سایر دیهات اردهال فرقی ندارد. مردم آنجا رعیت پیشه هستند. در آنجا امام زاده ای هست که در این دولت جاوید آیت مرقد مطهر او را پیدا کرده اند به واسطه کتاب تذکره ای که از دارالخلافه طهران آورده بودند به اسم امام زاده محسن بود. بعد از نشانی که جای مرقد مطهر را پیدا کرده بودند زخمی دوسر مبارک داشت و خالکهای اطراف سر آن جناب خون آلود بوده، قدری از آن خالکها نزد دو سه نفری از اهل قم بوده است و این قهر را اهل اردهال دیده و چند نفری از اهل قم که در آنجا بوده اند شهادت می دادند.

(بخش ۱۶ : القبا ارمک - ۲۸ خانوار - ۶۶ نفر)

نفوس : ۲۳۵ نفر. مالیات : ۲۳۵ تومان و ۸ هزار و ۸۰۰ دینار.

: القبا ارمک

قریه شافق :

قشلاق و گرمسیر است. مرتع معتبر دارند بدین جهت معاش آنها از گوسفند می شود. جزئی زراعت دارند و دورشته قنات مختصری در آنجا است. محصول آنها از شوی جو و گندم، و صیفی هندوانه و خربزه و جوزق است و سکنه آن ایل خراسانی مشهور به عرب خراسانی هستند. باغات و زراعت دیمی ندارند. سکنه آنها ۳۰ خانوار است.

نفوس : ۹۲ نفر (زن و اطفال : ۵۴ نفر. مرد : ۳۸ نفر).

مالیات : ۲۷ تومان و ۵ هزار و ۰۰۰ دینار.

: القبا شافق

قریه خاوه (۱) : القبا خاوه

قریه مختصری است. قلیل مردمی رعیت پیشه دارد. مثل سایر دهات اردهال است. نوکردیوانی و ایلات ندارند.

(بخش ۵۸۱ : القبا خاوه - ۱۷ خانوار - ۴۵ نفر)

نفوس : ۱۵۱ نفر (ذکور : ۴۱ نفر. اناث و اطفال : ۱۱۰ نفر).

۱ - نمی دانم خاوه (باخواه) است یا جاوه (باجمیم)

مالیات : ۴۰ تومان و ۶ هزار .

قریه مزوش :

آبوملك اين قريه وقف برمصارف روضه مطهره حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام است . مرتع خوبی دارد بدین جهت اهالی آنجا صاحب گوسفند باشند .

۳۰ خانوار

نفوس : ۱۳۰ نفر (مرد: ۵۰ نفر . زن و اطفال : ۸۰ نفر) .

مالیات : ۳۸ تومان .

قراء و مزارع کنار رودخانه

کنار رودخانه اناربار است و جزو بلوکات و حومه و توابع شهر نیست به این جهت این مزارع از مزارعی که سابقاً نوشته شده است تجزیه شده است و در این مزارع اعتباری نیست . جدیدالاحداث هستند . در کنار رودخانه به واسطه طغیان و نقصان آب رودخانه چم و خمی پیدا می شود که در آن چم ها زراعت می کنند بعضی سال ها که آب رودخانه [زیاد] می شود زراعت آن چم [ها] به هدر می رود . در این گونه چم ها مردم زراعت کرده مالیاتی بر آنها بسته اند .

این مزارع جدیدالاحداثند به غیر از قریه طایقان که قدیم النسق و جزو جمع قم بوده است . هوای این قراء و مزارع معتدل است ، مشروب از رودخانه است ، در اطراف آنها شکار کوهی بسیار . لیکن اکثر رعایای آنجا جزو دهات عراق و سایر البلوک است لهذا عدد نفوس آنها داخل تعداد قم و بلوکات نمی شود .

قریه طایقان :

قدیم النسق است در کنار رودخانه . ده معتبری است . هوای معتدل دارد . مردم آنجا زبان ترکی خلجی دارند . مردم جلادت شعار . تفنگچی خوب در آنجا پیدا می شود . باغات آنها میوه ییلاقی دارد و انجیر خوب دارند . حاصل آنجا گندم و جو است . صیفی جوزق خوب به عمل می آید . مرتع نیکویی

دارند مدآخل خبز .

خانوار آنها : ۲۵ خانوار .

عدد نفوس : ۹۰ نفر (ذکور : ۴۰ نفر . اناث : ۳۰ نفر . اطفال : ۲۰ نفر).

مالیات : ۲۵۰ تومان .

قریه چشمه علی :

ازدهات جدیدالنسق است که مالیات بر آنجا وارد آمده. در آنجا چشمه

ایست که مانند دیگ می جوشد و کف می کند لیکن آب چشمه سرد است. حاصل

آنجا گندم و جو ، و صیفی جوزق است . باغات (۱) . خانوار به قدر ده خانه

هستند. چند نفر تفنگچی دارد .

عدد نفوس : ۲۵ نفر (ذکور : ۱۰ نفر . اناث : ۱۰ نفر . اطفال : ۵ نفر).

مالیات : ۱۸ تومان .

حواشی رودخانه :

مزرعه حسین آباد - مزرعه مختصر است . شتوی جو و گندم. رعیت آنجا

بختیاری جزو سایر البلو کند .

مزرعه چم عابدین - حاصل آنجا و جمیع مزارع آتیه جز جو و گندم

نیست . رعیت آنجا چهار نفر بختیاری جزو سایر البلو کند .

مزرعه چم حاجی مراد - از سکنه راونج در آنجا يك نفر است. حاصل

جو و گندم .

مزرعه چم استاد حسین - مزرعه کوچکی است . رعیت آنجا چهار

نفر محلاتی است .

مزرعه چم صفر علی - قطعه زمینی است زیر نهر دولت آباد خالصه .

در تصرف دولت آبادی هاست .

مزرعه چم یحیی آباد - قلعه ایست که سکنه ندارد . ملکی سادات

دلجانی. دو نفر رعیت دارد.

- مزرعه **چم حسین آباد** - از رعایای محلات چهار نفر در آنجاست.
- مزرعه **صید آباد** - از رعایای محلات پنج نفر در آنجا زراعت می کنند.
- مزرعه **چم ترکان** - مزرعه مختصری است. رعیت آنجا جزو نیمور
خالصه است. حاصل جو و گندم، صیفی جوزق است.
- قریه **لریجان** - از دهات جدیدالنسق است. باغات دارد. ده خانوار که
سی نفر باشند در آنجاست.
- مزرعه **امیر آباد** - مزرعه مختصری است. اهل نیمور در آنجا زراعت
می کنند. شتوی جو و گندم، صیفی جوزق است.
- مزرعه **چم رمضان** - زارع آنها اهل محلات هستند. حاصل جو و
گندم است.
- مزرعه **چم لاس آباد** - رعیت آنجا از محلاتند. شتوی جو و گندم،
صیفی جوزق است.
- مزرعه **چم محسن خان** - در بالای سد نیمور است. رعیت آنجا از
محلات است.
- مزرعه **چم نوروز** - در بالای محلات است. چهارخانوار بختیاری در
آنجا هستند.
- مزرعه **چم میرزایی** - سکنه آنجا خانه ندارد. زارع آنجا از بختیاری-
هاست.
- مزرعه **چم ارقده** - زارع چم میرزایی در آنجا زراعت می کند.
- مزرعه **چم جودان** - چندخانواده بختیاری در آنجا زراعت می کند.
- مزرعه **چم عبدعلی** - زارع آنجا از راونج است و راونج جزو سایر
البلوک است.
- مزرعه **سیاه کوه** - دوسه چادر از بختیاری در آنجاست. در جزو راونج
زراعت می شود.
- مزرعه **زرقانین** - قلمه دارد. چندخانوار بختیاری در آنجا سکنی دارند.

- مزرعه **چم سرخه** - جزو زرقان است که همان بختیاری ها زراعت می کنند.
- مزرعه **چم های ماعلی** - جزو زرقان است که اهل دلیجان ، کاشان در آنجا زراعت دارند .
- مزرعه **مزور** - رعیت آنجا از دلیجان و نراق است. شتوی گندم و جو، صیفی جوزق دارد .
- مزرعه **چم صالحی** - اراضی مختصری دارد . رعیت نخجیروان (۱) در آنجا زراعت می کنند .
- مزرعه **چال گنبد** - رعیت نیمور در آنجا زراعت دارند. نیمور جزو سایر البلوک است .
- مزرعه **چم آسیا خرابه** - قلیل زراعتی دارد . مردم نخجیروان در آنجا قدری گندم می کارند .
- مزرعه **چم پل کوچک** - مخروبه افتاده است اگرچه مالیات بر آنجا بسته اند .
- مزرعه **چم مهری** - در جزو مزارع نیزاز زراعت می شود . نیزاز هم جزو عراق است .
- مزرعه **محمد آباد** - رعیت آنجا از دلیجان و نراق است . شتوی جو و وگندم ، صیفی جوزق دارند .
- مزرعه **خالقی** - جزو زرقان است که دلیجانی در آنجا زراعت می کند.
- مزرعه **چم آسیا** - جزو دلیجانی هاست . قلیل گندمی در آنجا کاشته می شود .
- مزرعه **نوفو** - رعیت محلات در آنجا قلیل زراعتی دارد .
- مزرعه **حسین آباد** - اهل نخجیروان در آنجا زراعت دارند . حاصل جو و گندم است .

*

این مزارع کنار رودخانه تمام مختصر است و زارعین آنجا که بختیاری هستند به قدری پریشان هستند که نهایت ندارد. جمیع آنها لخت و برهنه، سائر عورت ندارند و غذای سیر که نان خالی باشد نمی توانند بخورند. وصول مالیات از آنها در کمال صعوبت است. لعنت بر میرزا حبیب الله میزباده که به این بیچارگان بی بضاعت مالیات بسته است. اگر امنای دولت مطلع از پریشانی آنها داشته باشند (۱) مالیات را از آنها موقوف می کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

این حقیر در صفر المظفر ۱۳۰۴ به شرف منادمت و فیض ملازمت سرکار نواب اشرف ارفع والا امیرزاده علی نقی میرزا حکمران قم وساوه وزرند دام اقباله‌العالی نائل شده به‌قم وساوه رفتم . چون متصدی امور حکومتی بودم لهذا از روی کتابچه جزو جمع واستفسار بعضی از آگاهان و رفتن به بلوک گردشی و دیدن امکان آنجا اطلاعاتی که پیدا کردم در این کتابچه نوشتم . و این حقیر لایق این گونه مطالب نوشتن نیستم، به کلی از عمل تألیف وتصنیف بی‌ربط و بی‌اطلاعم . اما چون رهین منت سابقه نعمت ومرحمت جناب جلالت مآب اجل اکرم آقای اعتماد السلطنه وزیر علوم و دارالتألیف و دارالطباعه و دارالترجمه دام‌اجلاله‌العالی بودم این خدمت ناقابل را کردم، این اباطیل را نوشتم که اگر لایق دانند در یکی از کتابهای جغرافیا درج فرمایند بدون این که اسمی از روایت حقیر نوشته شود. و دیگر غیر از این کتابچه نسخه دیگر راهم نگاهداری نکرده از این عوالم خارجم . ان شاء الله در نظر مبارک ایشان جلوه گر خواهد شد .

غلامحسین معروف به ادیب

پوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی